

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำเสนอตามลำดับ
ดังนี้

เรียนรู้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และการจัดการเรียนรู้
2. สาระหลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนบ้านคูกาสิงห์ พุทธศักราช 2552
3. การจัดทำกรอบหลักสูตรท้องถิ่น
4. องค์ประกอบสำคัญของกรอบหลักสูตรท้องถิ่น
5. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
6. การมีส่วนร่วม
  - 6.1 รูปแบบการมีส่วนร่วม
  - 6.2 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา
  - 6.3 หลักการสร้างร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
  - 6.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์
  - 6.5 ผลของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์
7. แหล่งเรียนรู้
  - 7.1 แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
  - 7.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้
  - 7.2 การจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้
  - 7.3 ลักษณะของการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้
8. ภูมิปัญญาท้องถิ่น
9. บริบทชุมชนบ้านคูกาสิงห์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้
10. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง
11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
ดั่งมีสาระตามลำดับดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาระดับพื้นฐาน พุทธศักราช 2551

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคน ซึ่งเป็นกำลังของชาติให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านร่างกาย ความรู้ คุณธรรม มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและเป็นพลโลก ยึดมั่นในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีความรู้และทักษะพื้นฐาน รวมทั้งเจตคติ ที่จำเป็นต่อการศึกษาต่อ การประกอบอาชีพและการศึกษาตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญบนพื้นฐานความเชื่อว่า ทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึง หลักการ จุดหมายของหลักสูตร สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ.2553 : 3) ไว้ดังนี้

หลักการ

1. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อความเป็นเอกภาพของชาติ มีจุดหมายและมาตรฐานการเรียนรู้เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชนให้มีความรู้ ทักษะ เจตคติ และคุณธรรมบนพื้นฐานของความเป็นไทยควบคู่กับความเป็นสากล
2. เป็นหลักสูตรการศึกษาเพื่อปวงชน ที่ประชาชนทุกคนมีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค และมีคุณภาพ
3. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่สนองการกระจายอำนาจ ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น
4. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่มีโครงสร้างยืดหยุ่นทั้งด้านสาระการเรียนรู้ เวลา และการจัดการเรียนรู้
5. เป็นหลักสูตรการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ
6. เป็นหลักสูตรการศึกษาสำหรับการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย ครอบคลุมทุกกลุ่มเป้าหมาย สามารถเทียบโอนผลการเรียนรู้ และประสบการณ์

จุดหมายของหลักสูตร

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จึงกำหนดเป็นจุดหมายเพื่อให้เกิดกับผู้เรียน เมื่อจบการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนี้

1. มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยและปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2. มีความรู้ ความสามารถในการสื่อสาร การคิด การแก้ปัญหา การใช้เทคโนโลยีและมีทักษะชีวิต
3. มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดี มีสุขนิสัย และรักการออกกำลังกาย
4. มีความรักชาติ มีจิตสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและพลโลก ยึดมั่นในวิถีชีวิตและการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข
5. มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคม และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 3-4)

สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์

ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 4) ดังนี้

1. สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะ ดังนี้

1.1 ความสามารถในการสื่อสาร เป็นความสามารถในการรับและส่งสาร มีวัฒนธรรมในการใช้ภาษาถ่ายทอดความคิด ความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึก และทัศนะของตนเองเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคม รวมทั้งการเจรจาต่อรองเพื่อขจัดและลดปัญหาความขัดแย้งต่าง ๆ การเลือกรับหรือไม่รับข้อมูลข่าวสารด้วยหลักเหตุผลและความถูกต้อง ตลอดจนการเลือกใช้วิธีการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพโดยคำนึงถึงผลกระทบที่มีต่อตนเองและสังคม

1.2 ความสามารถในการคิด เป็นความสามารถในการคิดวิเคราะห์ การคิดสังเคราะห์ การคิดอย่างสร้างสรรค์ การคิดอย่างมีวิจารณญาณ และการคิดเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้หรือสารสนเทศเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเองและสังคมได้อย่างเหมาะสม

1.3 ความสามารถในการแก้ปัญหา เป็นความสามารถในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เผชิญได้อย่างถูกต้องเหมาะสมบนพื้นฐานของหลักเหตุผล คุณธรรมและข้อมูลสารสนเทศ เข้าใจความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม แสวงหาความรู้ ประยุกต์ความรู้มาใช้ในการป้องกันและแก้ไขปัญหา และมีการตัดสินใจที่มีประสิทธิภาพ โดยคำนึงถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นต่อตนเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม

1.4 ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต เป็นความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น

1.5 ความสามารถในการใช้เทคโนโลยี เป็นความสามารถในการเลือก และใช้เทคโนโลยีด้านต่าง ๆ และมีทักษะกระบวนการทางเทคโนโลยี เพื่อการพัฒนาตนเองและสังคม ในด้านการเรียนรู้ การสื่อสาร การทำงาน การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ถูกต้อง เหมาะสม และมีคุณธรรม

2. คุณลักษณะอันพึงประสงค์

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข ในฐานะเป็นพลเมืองไทย และพลโลก ดังนี้ 1) รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2) ซื่อสัตย์สุจริต 3) มีวินัย 4) ใฝ่เรียนรู้ 5) อยู่อย่างพอเพียง 6) มุ่งมั่นในการทำงาน 7) รักความเป็นไทย 8) มีจิตสาธารณะ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 : 4-5) ซึ่งในส่วนนี้สถานศึกษาสามารถกำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์เพิ่มเติมให้สอดคล้องตามบริบทและจุดเน้นของตนเอง

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ได้กำหนดหลักการเป็นแนวปฏิบัติไว้ 6 ข้อ กำหนดจุดหมายไว้เพื่อมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อ และประกอบอาชีพ จำนวน 5 ข้อ กำหนดสมรรถนะสำคัญของผู้เรียน หลังจากจบการศึกษาแล้วนักเรียนนักเรียนจะต้องเป็นคนที่มีคุณภาพด้านสมรรถนะสำคัญ 5 ด้าน และมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 8 ด้าน

2. สาระหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์ พุทธศักราช 2552

สาระการเรียนรู้

สาระการเรียนรู้ ประกอบด้วย องค์ความรู้ ทักษะหรือกระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะ อันพึงประสงค์ ซึ่งกำหนดให้ผู้เรียนทุกคนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน จำเป็นต้องเรียนรู้ โดยแบ่งเป็น 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ดังนี้

1. ภาษาไทย : ความรู้ ทักษะและวัฒนธรรมการใช้ภาษา เพื่อการสื่อสาร ความชื่นชม การเห็นคุณค่าภูมิปัญญาไทย และภูมิใจในภาษาประจำชาติ
2. คณิตศาสตร์ : การนำความรู้ทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์ไปใช้ในการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต และศึกษาต่อ การมีเหตุมีผล มีเจตคติที่ดีต่อคณิตศาสตร์ พัฒนาการคิดอย่างเป็นระบบและสร้างสรรค์
3. วิทยาศาสตร์ : การนำความรู้และกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปใช้ในการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ การคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล คิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และจิตวิทยาศาสตร์
4. สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม : การอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลก อย่างสันติสุข การเป็นพลเมืองดี ศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา การเห็นคุณค่าของทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม ความรักชาติ และภูมิใจในความเป็นไทย
5. สุขศึกษาและพลศึกษา : ความรู้ ทักษะและเจตคติในการสร้างเสริมสุขภาพ พละนาถนอมของตนเองและผู้อื่น การป้องกันและปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพอย่างถูกวิธีและทักษะในการดำเนินชีวิต
6. ศิลปะ : ความรู้และทักษะในการคิดริเริ่ม จินตนาการ สร้างสรรค์งานศิลปะ สุนทรียภาพและการเห็นคุณค่าทางศิลปะ
7. การงานอาชีพและเทคโนโลยี : ความรู้ ทักษะ และเจตคติในการทำงาน การจัดการ การดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการใช้เทคโนโลยี
8. ภาษาต่างประเทศ : ความรู้ทักษะ เจตคติ และวัฒนธรรม การใช้ภาษาต่างประเทศในการสื่อสาร การแสวงหาความรู้และการประกอบอาชีพ

โครงสร้างเวลาเรียน

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กำหนดกรอบโครงสร้างเวลาเรียนขั้นต่ำ สำหรับกลุ่มสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาสามารถเพิ่มเติม

ได้ตามความพร้อมและจุดเน้น โดยสามารถปรับให้เหมาะสมตามบริบทของสถานศึกษาและสภาพของผู้เรียน ในระดับชั้นประถมศึกษา (ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 6) ให้จัดเวลาเรียนเป็นรายปี โดยมีเวลาเรียนวันละ ไม่เกิน 5 ชั่วโมง

ตารางที่ 1 โครงสร้างเวลาเรียนหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์
(กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 18) ดังนี้

กลุ่มสาระการเรียนรู้/ กิจกรรม	เวลาเรียน					
	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6
กลุ่มสาระการเรียนรู้						
ภาษาไทย	200	200	200	160	160	160
คณิตศาสตร์	200	200	200	160	160	160
วิทยาศาสตร์	80	80	80	80	80	80
สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม	80	80	80	80	80	80
สุขศึกษาและพลศึกษา	80	80	80	80	80	80
ศิลปะ	80	80	80	80	80	80
การงานอาชีพและเทคโนโลยี	40	40	40	80	80	80
ภาษาต่างประเทศ	40	40	40	80	80	80
รวมเวลาเรียน(พื้นฐาน)	800	800	800	800	800	800
กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน	120	120	120	120	120	120
รายวิชา / กิจกรรมที่สถานศึกษาจัด เพิ่มเติม ตามความพร้อมและจุดเน้น	ปีละไม่เกิน 80 ชั่วโมง					
รวมเวลาเรียนทั้งหมด	ไม่เกิน 1,000 ชั่วโมง/ปี					

หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนบ้านคูกาสิงห์ ปีการศึกษา 2552 ได้จัดทำสาระท้องถิ่นตามเนื้อหาในแหล่งเรียนรู้ของชุมชนทั้ง 6 ฐาน ฐานละ 3 ชั่วโมง รวม 18 ชั่วโมง ซึ่งจากการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ในหลักสูตรแกนกลาง และสาระในฐานการเรียนรู้ทั้ง 6 ฐานสามารถจัดเข้าสอนในกลุ่มสาระภาษาไทย สาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และสาระศิลปศึกษา โดยจะเริ่มจัดการเรียนการสอนในภาคเรียนที่ 2 ตามวันเวลาที่คณะกรรมการและปราชญ์ชาวบ้านร่วมกันกำหนด

การจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เป็นกระบวนการสำคัญในการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เป็นหลักสูตรที่มีมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน เป็นเป้าหมายสำหรับพัฒนาเด็กและเยาวชน

ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณสมบัติตามเป้าหมายหลักสูตร ผู้สอนพยายามคัดสรรกระบวนการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้โดยช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านสาระที่กำหนดไว้ในหลักสูตร 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ รวมทั้งปลูกฝังเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ พัฒนาทักษะต่างๆ อันเป็นสมรรถนะสำคัญให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมาย

หลักการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ความสามารถตามมาตรฐานการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดหลักว่า ผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด เชื่อว่าทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ ยึดประโยชน์ที่เกิดกับผู้เรียน กระบวนการจัดการเรียนรู้ต้องส่งเสริมให้ผู้เรียน สามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลและพัฒนาการทางสมองเน้นให้ความสำคัญทั้งความรู้ และคุณธรรม

กระบวนการเรียนรู้

การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนจะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่หลากหลาย เป็นเครื่องมือที่จะนำพาตนเองไปสู่เป้าหมายของหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับผู้เรียน อาทิ กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ กระบวนการสร้างความรู้ กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม กระบวนการเผชิญสถานการณ์และแก้ปัญหา กระบวนการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง กระบวนการปฏิบัติ ลงมือทำจริง กระบวนการ

จัดการ กระบวนการวิจัย กระบวนการเรียนรู้การเรียนรู้ของตนเอง กระบวนการพัฒนา
ลักษณะนิสัย

กระบวนการเหล่านี้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนควรได้รับการ
ฝึกฝน พัฒนา เพราะจะสามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดี บรรลุเป้าหมายของหลักสูตร
ดังนั้น ผู้สอนจึงจำเป็นต้องศึกษาทำความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ต่าง ๆ เพื่อให้สามารถ
เลือกใช้ในการจัดการกระบวนการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การออกแบบการจัดการเรียนรู้

การจัดการเรียนการสอน

การเรียนรู้ในสาระการเรียนรู้ต่างๆ มีกระบวนการและวิธีการที่หลากหลาย
ผู้สอนต้องคำนึงถึงพัฒนาการด้านร่างกาย และสติปัญญา วิธีการเรียนรู้ ความสนใจและ
ความสามารถของผู้เรียนเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การจัดการเรียนรู้แต่ละช่วงชั้น
ควรใช้รูปแบบ/วิธีการที่หลากหลาย เน้นการจัดการเรียนการสอนตามสภาพจริง การเรียนรู้
ด้วยตนเอง การเรียนรู้ร่วมกัน การเรียนรู้จากธรรมชาติ การเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง และการ
เรียนรู้แบบบูรณาการ การใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้ การเรียนรู้ที่
คุณธรรม ทั้งนี้ต้องพยายามนำกระบวนการจัดการ กระบวนการอนุรักษ์และพัฒนา
สิ่งแวดล้อม กระบวนการคิดและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปสอดแทรกในการเรียนการ
สอนทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เนื้อหาและกระบวนการต่างๆข้ามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ซึ่งการ
เรียนรู้ในลักษณะองค์รวม การบูรณาการเป็นการกำหนดเป้าหมายการเรียนรู้ร่วมกัน ยึดผู้เรียน
เป็นสำคัญ โดยนำกระบวนการเรียนรู้จากกลุ่มสาระเดียวกัน หรือต่างกลุ่มสาระการเรียนรู้มา
บูรณาการในการจัดการเรียนรู้ โดยมีแนวการจัดการเรียนรู้ในแต่ละช่วงชั้น มีดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 การจัดการเรียนรู้ต้องสนองตอบต่อความ
สนใจของผู้เรียน โดยคำนึงถึงหลักจิตวิทยาพัฒนาการ และจิตวิทยาการเรียนรู้ ทั้งนี้ในแต่ละ
คาบเวลาเรียนนั้น ไม่ควรใช้เวลานานเกินความสนใจของผู้เรียน สถานศึกษาต้องจัดการเรียนรู้
ให้ครบทุกกลุ่มสาระ มีความสนุกสนาน ได้ปฏิบัติจริง เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ทักษะ
พื้นฐาน การติดต่อสื่อสาร ในการคิดคำนวณ การคิดวิเคราะห์ และพัฒนาลักษณะนิสัยและ
สุนทรียภาพ

ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 การจัดการเรียนรู้ลักษณะคล้ายกับช่วงชั้น
ที่ 1 แต่จะเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เลือกเรียนในสิ่งที่ตนเองสนใจ มุ่งเน้นทักษะการทำงานเป็น
กลุ่ม การสอนแบบบูรณาการ โครงการ การใช้หัวเรื่องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อมุ่งให้

ผู้เรียนเกิดทักษะในการคิด การค้นคว้า แสวงหาความรู้ สร้างความรู้ด้วยตนเอง สามารถ
สร้างสรรค์ผลงานแล้วนำไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่น

สื่อการเรียนรู้

การจัดการศึกษาตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้
ด้วยตนเอง เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และใช้เวลาอย่างสร้างสรรค์รวมทั้งมีความยืดหยุ่น
สนองความต้องการของผู้เรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุก
เวลา ทุกสถานที่และเรียนรู้ได้จากสื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้ทุกประเภทรวมทั้งจาก
เครือข่ายการเรียนรู้ต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่นชุมชน และแหล่งอื่นๆ เน้นสื่อที่ผู้เรียนและผู้สอน
ใช้ศึกษาค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง ผู้เรียน ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้น
เอง หรือนำสื่อต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัวและในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้ โดยใช้
วิจารณญาณในการเลือกใช้สื่อ และแหล่งความรู้ โดยเฉพาะหนังสือเรียน ควรมีเนื้อหาสาระ
ครอบคลุมตลอดช่วงชั้น สื่อสิ่งพิมพ์ควรจัดให้มีอย่างเพียงพอ ทั้งนี้ควรให้ผู้เรียนสามารถยืม
ได้จากศูนย์สื่อ หรือห้องสมุดของสถานศึกษา

ลักษณะของสื่อการเรียนรู้ที่น่าจะนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ ควรมีความ
หลากหลายทั้งสื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อเทคโนโลยี และสื่ออื่นๆ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้การ
เรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่า น่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตาม เข้าใจได้ง่าย และรวดเร็วขึ้น
รวมทั้งกระตุ้นให้ผู้เรียนรู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ เกิดการเรียนรู้อย่างกว้างขวาง ลึกซึ้งและ
ต่อเนื่องตลอดเวลา เพื่อให้การใช้สื่อการเรียนรู้เป็นไปตามแนวการจัดการเรียนรู้ และพัฒนา
ผู้เรียนให้เกิดการเรียนรู้อย่างแท้จริง สถานศึกษา หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้มีหน้าที่จัด
การศึกษาขั้นพื้นฐานควรดำเนินการ ดังนี้

1. จัดทำและจัดหาสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้เป็นสื่อการเรียนรู้
2. ศึกษา ค้นคว้า วิจัย เพื่อพัฒนาสื่อการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับกระบวนการ
เรียนรู้ของผู้เรียน
3. จัดทำและจัดหาสื่อการเรียนรู้ สำหรับการศึกษาค้นคว้าของผู้เรียนและ
สำหรับเสริมความรู้ของผู้สอน
4. ศึกษาวิธีการเลือกและการใช้สื่อการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสม
หลากหลายและสอดคล้องกับวิธีการเรียนรู้ ธรรมชาติของสาระการเรียนรู้ และความแตกต่าง
ระหว่างบุคคลของผู้เรียน

5. ศึกษาวิธีวิเคราะห์และประเมินคุณภาพมาตรฐานสื่อการเรียนรู้ที่จัดทำขึ้นเอง และเลือกนำมาใช้ประกอบการเรียนรู้ โดยมีการวิเคราะห์และประเมินสื่อการเรียนรู้ที่ใช้อยู่ใน อย่างสม่ำเสมอ

6. จัดหาหรือจัดให้มีแหล่งการเรียนรู้ ศูนย์สื่อการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพใน สถานศึกษาและในชุมชน เพื่อการศึกษาค้นคว้าแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเรียนรู้และพัฒนา สื่อการเรียนรู้

7. จัดให้มีเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อเชื่อมโยงและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การ เรียนรู้ระหว่างสถานศึกษา ท้องถิ่น ชุมชนและสังคมอื่น

8. จัดให้มีการกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อและการ ใ้สื่อการเรียนรู้เป็นระยะๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 45)

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนต้องอยู่บนหลักการพื้นฐานสอง ประการ คือ การประเมินเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อตัดสินผลการเรียน ในการพัฒนาคุณภาพ การเรียนรู้ของผู้เรียนให้ประสบผลสำเร็จนั้น ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาและประเมินตาม ตัวชี้วัดเพื่อให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้ สะท้อนสมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึง ประสงค์ของผู้เรียนซึ่งเป็นเป้าหมายหลักในการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในทุกระดับไม่ว่า จะเป็นระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ การวัดและ ประเมินผลการเรียนรู้เป็นกระบวนการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยใช้ผลการประเมินเป็น ข้อมูลและสารสนเทศที่แสดงพัฒนาการ ความก้าวหน้า และความสำเร็จทางการเรียนของ ผู้เรียน ตลอดจนข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาและเรียนรู้อย่าง เต็มตามศักยภาพ

การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 4 ระดับ ได้แก่ ระดับชั้นเรียน ระดับสถานศึกษา ระดับเขตพื้นที่การศึกษา และระดับชาติ มีรายละเอียด ดังนี้

1. การประเมินระดับชั้นเรียน เป็นการวัดและประเมินผลที่อยู่ใน กระบวนการจัดการเรียนรู้ ผู้สอนดำเนินการเป็นปกติและสม่ำเสมอ ในการจัดการเรียนการ สอน ใช้เทคนิคการประเมินอย่างหลากหลาย เช่น การซักถาม การสังเกต การตรวจการบ้าน การประเมิน โครงการงาน การประเมินชิ้นงาน/ ภาระงาน แฟ้มสะสมงาน การใช้แบบทดสอบ ฯลฯ โดยผู้สอนเป็นผู้ประเมินเองหรือเปิดโอกาสให้ผู้เรียนประเมินตนเอง เพื่อนประเมินเพื่อน ผู้ปกครองร่วมประเมิน ในกรณีที่ไมผ่านตัวชี้วัดให้มีการสอนซ่อมเสริม

การประเมินระดับชั้นเรียนเป็นการตรวจสอบว่า ผู้เรียนมีพัฒนาการความก้าวหน้าในการเรียนรู้ อันเป็นผลมาจากการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนหรือไม่ และมากน้อยเพียงใด มีสิ่งที่จะต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงและส่งเสริมในด้านใด นอกจากนี้ยังเป็นข้อมูลให้ผู้สอนใช้ปรับปรุงการเรียนการสอนของตนด้วย ทั้งนี้โดยสอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัด

ผู้สอนต้องศึกษาหลักสูตรสถานศึกษาให้เข้าใจถึงมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และสาระการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน แล้วจึงพิจารณาออกแบบการจัดการเรียนรู้โดยเลือกใช้วิธีสอนและเทคนิคการสอน สื่อ/แหล่งเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพและบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนด

2. การประเมินระดับสถานศึกษา เป็นการประเมินที่สถานศึกษาดำเนินการ เพื่อตัดสินผลการเรียนของผู้เรียนเป็นรายปี/รายภาค ผลการประเมินการอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะ อันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน นอกจากนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ว่าส่งผลต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามเป้าหมายหรือไม่ ผู้เรียนมีจุดพัฒนาในด้านใด รวมทั้งสามารถนำผลการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษา เปรียบเทียบกับเกณฑ์ระดับชาติ ผลการประเมินระดับสถานศึกษาจะเป็นข้อมูลและสารสนเทศเพื่อการปรับปรุงนโยบาย หลักสูตร โครงการ หรือวิธีการจัดการเรียนการสอน ตลอดจนเพื่อการจัดทำแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาตามแนวทางการประกันคุณภาพ การศึกษาและการรายงานผลการจัดการศึกษาต่อคณะกรรมการสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ปกครองและชุมชน

3. การประเมินระดับเขตพื้นที่การศึกษา เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับเขตพื้นที่การศึกษาตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ตามภาระความรับผิดชอบ สามารถดำเนินการ โดยประเมินคุณภาพผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนด้วยข้อสอบมาตรฐานที่จัดทำและดำเนินการ โดยเขตพื้นที่การศึกษา หรือด้วยความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัด ในการดำเนินการจัดสอบ นอกจากนี้ยังได้จากการตรวจสอบทบทวนข้อมูลจากการประเมินระดับสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษา

4. การประเมินระดับชาติ เป็นการประเมินคุณภาพผู้เรียนในระดับชาติตามมาตรฐานการเรียนรู้ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน สถานศึกษาต้องจัดให้ผู้เรียน

ทุกคนที่เรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 เข้ารับการประเมิน ผลจากการประเมินใช้เป็นข้อมูลในการเทียบเคียงคุณภาพการศึกษาในระดับต่าง ๆ เพื่อนำไปใช้ในการวางแผนยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ตลอดจนเป็นข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจในระดับนโยบายของประเทศ

ข้อมูลการประเมินในระดับต่าง ๆ ข้างต้น เป็นประโยชน์ต่อสถานศึกษาในการตรวจสอบทบทวนพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ถือเป็นภาระความรับผิดชอบของสถานศึกษาที่จะต้องจัดระบบดูแลช่วยเหลือ ปรับปรุงแก้ไข ส่งเสริมสนับสนุนเพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพบนพื้นฐาน ความแตกต่างระหว่างบุคคลที่จำแนกตามสภาพปัญหาและความต้องการ ได้แก่ กลุ่มผู้เรียนทั่วไป กลุ่มผู้เรียนที่มีความสามารถพิเศษ กลุ่มผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาด้านวินัยและพฤติกรรม กลุ่มผู้เรียนที่ปฏิเสธ โรงเรียน กลุ่มผู้เรียนที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม กลุ่มพิการทางร่างกายและสติปัญญา เป็นต้น ข้อมูลจากการประเมินจึงเป็นหัวใจของสถานศึกษาในการดำเนินการช่วยเหลือผู้เรียนได้ทันทั่วถึงที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาและประสบความสำเร็จในการเรียน

สถานศึกษาในฐานะผู้รับผิดชอบจัดการศึกษา จะต้องจัดทำระเบียบว่าด้วยการวัดและประเมินผลการเรียนของสถานศึกษาให้สอดคล้องและเป็นไปตามหลักเกณฑ์และแนวปฏิบัติที่เป็นข้อกำหนดของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อให้บุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายถือปฏิบัติร่วมกัน (กระทรวงศึกษาธิการ. 2553 : 45-46)

เกณฑ์การวัดและประเมินผลการเรียน

1. การตัดสิน การให้ระดับและการรายงานผลการเรียน

1.1 การตัดสินผลการเรียน

ในการตัดสินผลการเรียนของกลุ่มสาระการเรียนรู้ การอ่าน คิดวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนนั้น ผู้สอนต้องคำนึงถึงการพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเป็นหลัก และต้องเก็บข้อมูลของผู้เรียนทุกด้านอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่องในแต่ละภาคเรียน รวมทั้งสอนซ่อมเสริมผู้เรียนให้พัฒนาจนเต็มตามศักยภาพ

ระดับประถมศึกษา

1. ผู้เรียนต้องมีเวลาเรียนไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 ของเวลาเรียนทั้งหมด
2. ผู้เรียนต้องได้รับการประเมินทุกตัวชี้วัด และผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษา

กำหนด

3. ผู้เรียนต้องได้รับการตัดสินผลการเรียนทุกรายวิชา

4. ผู้เรียนต้องได้รับการประเมิน และมีผลการประเมินผ่านตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด ในการอ่าน คិวิเคราะห์และเขียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

การพิจารณาเลื่อนชั้น ถ้าผู้เรียนมีข้อบกพร่องเพียงเล็กน้อย และสถานศึกษาพิจารณาเห็นว่าสามารถพัฒนาและสอนซ่อมเสริมได้ ให้อยู่ในดุลพินิจของสถานศึกษาที่จะผ่อนผันให้เลื่อนชั้นได้ แต่หากผู้เรียนไม่ผ่านรายวิชาจำนวนมาก และมีแนวโน้มว่าจะเป็นปัญหาต่อการเรียนในระดับชั้นที่สูงขึ้น สถานศึกษาอาจตั้งคณะกรรมการพิจารณาให้เรียนซ้ำชั้นได้ ทั้งนี้ให้คำนึงถึงวุฒิภาวะและความรู้ความสามารถของผู้เรียนเป็นสำคัญ

1.2 การให้ระดับผลการเรียน

ระดับประถมศึกษา ในการตัดสินเพื่อให้ระดับผลการเรียนรายวิชา สถานศึกษาสามารถให้ระดับผลการเรียนหรือระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียน เป็นระบบตัวเลข ระบบตัวอักษร ระบบร้อยละ และระบบที่ใช้คำสำคัญสะท้อนมาตรฐาน

การประเมินการอ่าน คิวิเคราะห์และเขียน และคุณลักษณะอันพึงประสงค์นั้น ให้ระดับผลการประเมินเป็น ดีเยี่ยม ดี และผ่าน

การประเมินกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จะต้องพิจารณาทั้งเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม การปฏิบัติกิจกรรมและผลงานของผู้เรียน ตามเกณฑ์ที่สถานศึกษากำหนด และให้ผลการเข้าร่วมกิจกรรมเป็นผ่าน และไม่ผ่าน

1.3 การรายงานผลการเรียน

การรายงานผลการเรียนเป็นการสื่อสารให้ผู้ปกครองและผู้เรียนทราบ ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียน ซึ่งสถานศึกษาต้องสรุปผลการประเมินและจัดทำเอกสารรายงานให้ผู้ปกครองทราบเป็นระยะ ๆ หรืออย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง

การรายงานผลการเรียนสามารถรายงานเป็นระดับคุณภาพการปฏิบัติของผู้เรียนที่สะท้อนมาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้

2. เกณฑ์การจบการศึกษา

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน กำหนดเกณฑ์กลางสำหรับการจบการศึกษาเป็น 3 ระดับ คือ ระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

เกณฑ์การจบระดับประถมศึกษา

1. ผู้เรียนเรียนรายวิชาพื้นฐาน และรายวิชา/กิจกรรมเพิ่มเติมตาม โครงสร้างเวลา เรียนที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด
2. ผู้เรียนต้องมีผลการประเมินรายวิชาพื้นฐาน ผ่านเกณฑ์การประเมินตามที่ สถานศึกษากำหนด
3. ผู้เรียนมีผลการประเมินการอ่าน คติวิเคราะห์ และเขียนในระดับผ่านเกณฑ์ การประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด
4. ผู้เรียนมีผลการประเมินคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในระดับผ่านเกณฑ์การ ประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด
5. ผู้เรียนเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนและมีผลการประเมินผ่านเกณฑ์การ ประเมินตามที่สถานศึกษากำหนด

3. การจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา กล่าวว่าเขตพื้นที่การศึกษามีบทบาทสำคัญใน การพัฒนาหลักสูตร ในส่วนที่สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่ทางการศึกษาต้องเป็นตัวกลางในการประสานความร่วมมือกับ โรงเรียนและ ชุมชน ในการร่วมกันคิดและจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น เพื่อให้สถานศึกษาภายในเขต พื้นที่ใช้เป็นแนวทางการจัดการเรียนการสอน ในเรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่น ในแง่มุมต่างๆ ทั้งด้าน เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้เรื่องราวของชุมชน ท้องถิ่น ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมในชีวิตจริงของตนเอง ทำให้เกิดความรักความผูกพันของ ท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอน เป็นสมาชิกที่ดีของชุมชน ตลอดจนสามารถ แก้ปัญหา พัฒนาชีวิตตนเอง ครอบครัว และสังคมของตนเองได้ (สำนักวิชาการและมาตรฐาน การศึกษา. ม.ป.ป. : 22-28)

ขั้นตอนการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น

1. แต่งตั้งคณะกรรมการ / คณะทำงาน ประกอบด้วย ผู้อำนวยการเขตพื้นที่ การศึกษา/ผู้บริหารส่วนราชการระดับท้องถิ่น ผู้บริหารสถานศึกษาในท้องถิ่นทั้งระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา ครูผู้สอน ผู้แทนชุมชน เป็นต้น

2. วิเคราะห์ สังเคราะห์ ข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลต่างๆ อาทิ หลักสูตรแกนกลาง การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 รวมทั้งศึกษาสภาพแนวโน้มการเปลี่ยนแปลง บริบท สภาพปัญหาความต้องการของท้องถิ่น ชุมชน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในพื้นที่ เป็นต้น

3. ดำเนินการจัดทำกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น ในการดำเนินการจัดทำกรอบระดับหลักสูตรท้องถิ่นให้มีคุณภาพ จะต้องมีการวางแผนงาน ที่ชัดเจนเพื่อให้เห็นภาพการทำงานตลอดแนว ด้วยกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม

4. รับฟังความคิดเห็นจากผู้เกี่ยวข้อง อาทิ ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ปรากฏในชุมชน และหน่วยงานธุรกิจ ฯลฯ เพื่อนำข้อคิดเห็นจากฝ่ายต่างๆ มาปรับปรุงกรอบหลักสูตรให้มีความเหมาะสม ชัดเจนยิ่งขึ้น

5. เสนอคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษา คณะกรรมการระดับท้องถิ่น เพื่อให้ความเห็นชอบ

การจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นจะต้องมีคณะกรรมการในการจัดทำ สภาพพื้นที่ของชุมชนจะต้องมีแหล่งเรียนรู้สำหรับให้นักเรียนได้ศึกษา และเมื่อพิจารณาชุมชนบ้านดู่กาสิงห์พบว่า มีแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อม หากโรงเรียนนำแหล่งเรียนรู้เหล่านั้นมาใช้เป็นสื่อในการเรียนการสอนจะช่วยในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาได้เป็นอย่างดี ฉะนั้นหากโรงเรียนดำเนินการตามกรอบการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น จะทำให้โรงเรียนได้หลักสูตรท้องถิ่นที่สมบูรณ์สามารถนำไปใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. องค์ประกอบสำคัญของกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น

1. เป้าหมาย/จุดเน้น เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานระดับท้องถิ่น เป็นหน่วยงานสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนการจัดการศึกษา ของสถานศึกษาภายในเขต/ท้องถิ่น เพื่อให้สามารถพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุคุณภาพตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตามหลักสูตรแกนกลาง และผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้ในเรื่องเกี่ยวกับชุมชน ท้องถิ่น ในการจัดการศึกษาให้บรรลุผลดังกล่าว เขตพื้นที่การศึกษาอาจกำหนดเป้าหมาย/จุดเน้น ที่ต้องการเน้นให้เด่นชัดเป็นการเฉพาะ เพื่อให้สถานศึกษาได้เล็งเห็นทิศทางในการพัฒนา การศึกษาในท้องถิ่น เช่น การพัฒนาในด้านการอ่านออกเขียนได้ การคิดวิเคราะห์ เป็นต้น เป้าหมายจุดเน้นนั้นควรกำหนดเป็นคุณภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน มิควรกำหนดในสิ่งที่ก่อให้เกิดข้อจำกัดต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับสถานศึกษา

2. สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นส่วนที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับหัวข้อ ประเด็นที่ผู้เรียนในท้องถิ่นควรเรียนรู้หรือได้รับการปลูกฝัง ในฐานะที่เป็นสมาชิกชุมชน เพื่อให้เกิดความรัก ความภูมิใจ และต้องการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพแวดล้อมในท้องถิ่น การกำหนดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่น ควรกำหนดในขอบเขต ประเด็นสำคัญ พร้อมทั้งมีคำอธิบายประกอบในแต่ละประเด็นพอสังเขป เพื่อครูผู้สอนใช้เป็นแนวทางในการจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับท้องถิ่น เช่น ประวัติความเป็นมาของท้องถิ่น สภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศ เศรษฐกิจ สังคม วิถีชีวิต ศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพปัญหาและเหตุการณ์สำคัญในชุมชนและสังคมนั้นๆ รวมทั้งข้อมูล แนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่น เป็นต้น

การจัดทำสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นอาจได้จากการวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เช่น วิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้ทั้ง 8 กลุ่มสาระ ตามหลักสูตรแกนกลาง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและท้องถิ่น รวมทั้งข้อมูลจากการศึกษา สสำรวจสภาพปัญหา การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคม ชุมชน เพื่อนำมาสังเคราะห์ จัดเป็นหมวดหมู่ เพื่อสถานศึกษาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนรู้ต่อไป

3. การประเมินคุณภาพการศึกษาระดับท้องถิ่น การประเมินคุณภาพผู้เรียนและรายงานผลการศึกษาระดับท้องถิ่น เป็นกลไกสำคัญในการควบคุมคุณภาพการศึกษา เพื่อเป็นการตรวจสอบว่าคุณภาพผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลาง ตลอดจนเป้าหมาย จุดเน้น ซึ่งกำหนดเป็นคุณภาพผู้เรียนในพื้นที่นั้นบรรลุผลหรือไม่เพียงใด และมีอะไรจะต้องปรับปรุงพัฒนาต่อไป ดังนั้นควรมีการระบุเกี่ยวกับการประเมินคุณภาพผู้เรียนไว้ในกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น ให้โรงเรียนต่างๆ ได้รับทราบข้อมูลว่าเขตพื้นที่การศึกษาจะจัดการประเมินคุณภาพในกลุ่มสาระการเรียนรู้ใดบ้าง ระดับชั้นใดบ้าง และประเมินเมื่อใด ด้วยวิธีการหรือเครื่องมืออะไร มีเกณฑ์การประเมินอย่างไร และโรงเรียนที่มีผลการประเมินไม่ถึงเกณฑ์ที่กำหนดจะต้องดำเนินการอย่างไร เป็นต้น

องค์ประกอบสำคัญของกรอบหลักสูตรระดับท้องถิ่น ประกอบด้วย 1) เป้าหมาย จุดเน้นควรกำหนดเป็นคุณภาพที่ต้องการให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน 2) สาระการเรียนรู้ท้องถิ่น เป็นสิ่งกำหนดประเด็นในการเรียนรู้ การกำหนดสาระการเรียนรู้ต้องกำหนดประเด็นสำคัญ และมีคำอธิบายประกอบเพื่อครูผู้สอนใช้เป็นแนวทางในการจัดให้ผู้เรียน 3) การประเมินคุณภาพการศึกษาระดับท้องถิ่น จะต้องระบุให้แน่ชัดว่าจะมีการประเมินในกลุ่มสาระการ

เรียนรู้ไต่บ้าง ระคับชั้นโค และประเมินเมื่อโค ด้วยวิธีการหรือเครื่องมืออะไร มีเกณฑ์อย่างไร

5. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เป็นงานสำคัญหนึ่งของโรงเรียนที่เสริมสร้างความเข้าใจ ความร่วมมือ ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามาสนับสนุนช่วยพัฒนาการศึกษาของชุมชนให้ดีขึ้น ได้มีนักวิชาการให้ความหมายของ “ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน” ไว้แตกต่างกันดังนี้

ศิวา กาพแสน กล่าวไว้ว่า การสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน หมายถึง การที่โรงเรียนกับชุมชนมีบทบาทต่อกัน เพื่อให้เกิดการสนับสนุนในด้านการจัดการศึกษาเกิดประโยชน์ต่อชุมชน โรงเรียน ชุมชนได้รับการพัฒนาในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นการเอื้อประโยชน์ต่อกันและกัน (ศิวา กาพแสน. 2547 : 32)

กฤษดา สุขพรม กล่าวไว้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง กระบวนการที่ผู้บริหาร และครูอาจารย์ในโรงเรียนใช้การติดต่อสื่อสารและสร้างความเข้าใจอันดีกับผู้ปกครองนักเรียน หรือประชาชนในชุมชน เพื่อให้มีความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน (กฤษดา สุขพรม. 2546 : 21)

พนิดา วีระชาติ กล่าวว่าความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน หมายถึง การประชาสัมพันธ์โรงเรียน การให้บริการแก่ชุมชน การร่วมกิจกรรมของชุมชน การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน การสร้างเสริมความสัมพันธ์กับชุมชนและหน่วยงานอื่นในสังคม (พนิดา วีระชาติ. 2542 : 9)

เจลิยว บุรีภักดี กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วม หมายถึง การเข้าร่วมอย่างแข็งขันของกลุ่มบุคคลที่มีส่วนได้ส่วนเสียในทุกขั้นตอนของโครงการ การมีส่วนร่วมต้องเป็นไปในรูปที่ผู้รับการพัฒนา เข้ามามีส่วนร่วมกระทำให้เกิดการพัฒนา มิใช่เป็นผู้รับการพัฒนาตลอดไป ทั้งนี้เป็นการเกื้อหนุนให้เกิดการพัฒนาที่แท้จริงและถาวร (เจลิยว บุรีภักดี. 2545 : 113)

การมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่ใช่หมายความว่าเพียงการดึงประชาชนเข้ามาทำกิจกรรมตามที่ผู้นำท้องถิ่นคิดหรือจัดทำขึ้น เพราะแท้จริงแล้วในหมู่บ้านหรือชุมชนต่างๆมีกิจกรรมและวิธีดำเนินงานของตนอยู่แล้ว ประชาชนมีศักยภาพที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตนได้ แต่ผู้บริหารการพัฒนา มักไม่สนใจสิ่งที่มีอยู่แล้ว โดยพยายามสร้างสิ่งใหม่ๆขึ้นมาเพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นความคิดหรือโครงการของตน (เจลิยว บุรีภักดี. 2545 : 114)

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนเข้าไปมีส่วนในการตัดสินใจ ในการกำหนดนโยบาย พัฒนาการศึกษา อันเป็นกระบวนการขั้นตอนของการวางแผนในการพัฒนาการศึกษา โดยมี การวางแผนงาน กำหนดวัตถุประสงค์ร่วมกัน และปฏิบัติงานตามแผนงานดังกล่าวร่วมกัน รวมทั้งมีการควบคุมประเมินผลงานร่วมกันด้วย

6. การมีส่วนร่วม

6.1 รูปแบบการมีส่วนร่วม

1. การมีส่วนร่วมแบบชายขอบ (Marginal Participation) เป็นการมีส่วนร่วมที่เกิดจากความสัมพันธ์เชิงอำนาจไม่เท่าเทียมกัน ฝ่ายหนึ่งรู้สึกด้อยอำนาจกว่าหรือมีทรัพยากรหรือความรู้ด้อยกว่า เป็นต้น

2. การมีส่วนร่วมแบบบางส่วน (Partial Participation) รัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายลงมาว่าต้องการอะไร โดยที่รัฐไม่รู้ความต้องการของชาวบ้าน ดังนั้นการมีส่วนร่วมก็เพียงแสดงความคิดเห็นในการดำเนินกิจกรรมบางส่วนเท่านั้น

3. การมีส่วนร่วมแบบสมบูรณ์ (Full Participation) เป็นการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การกำหนดปัญหาความต้องการการตัดสินใจในแนวทางการแก้ปัญหา และความเท่าเทียมกันของทุกฝ่าย

สรุปการจัดรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมต้องขึ้นอยู่กับบริบทของชุมชนนั้นๆว่าเหมาะสมกับรูปแบบใด

6.2 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ช่วยก่อให้เกิดการพึ่งตนเองได้ในที่สุด เนื่องจากเกิดการเรียนรู้วิธีการแก้ปัญหา และสร้างความเจริญให้กับชุมชนหรือหมู่บ้านของตนผ่านกิจกรรมกระบวนการทำงานตามโครงการ

2. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา เป็นการสะท้อนถึงความจริงใจของรัฐที่มีต่อการสนับสนุนให้ประชาชนมีเสรีภาพในการตัดสินใจ และกำหนดชะตากรรมของท้องถิ่นของตน

3. เป็นช่องทางสะท้อนปัญหาความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น ได้ถูกต้องตรงประเด็น

4. เป็นการสร้างฉันทามติร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความชอบธรรมในการตัดสินใจ เนื่องจากเป็นการสร้างข้อตกลงที่เกิดจากการยอมรับกันภายในกลุ่ม

5. เป็นการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพราะในกระบวนการมีส่วนร่วม ย่อมจะต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ และข้อคิดเห็นระหว่างกัน ดังนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นเสมือนเวทีในการเรียนรู้ที่มีประโยชน์อย่างมาก

6. เป็นการสนับสนุนการพัฒนาความรักท้องถิ่นและความรับผิดชอบต่อสังคมให้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และจะช่วยแบ่งเบาภาระของรัฐในการดูแลบำรุงรักษา

สรุปประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา ทำให้รู้ความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง ช่วยพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งเพราะประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ได้เรียนรู้ในการแก้ปัญหา เกิดประสบการณ์ สามารถบริหารกิจกรรมได้ด้วยตนเอง

6.3 หลักการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

เป็นการนำเอาความเข้าใจของกลุ่มคนในองค์กรที่มีความแตกต่างกันทางความคิดและประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ร่วมกันในการวางแผนปฏิบัติเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหา ทำให้เกิดความเข้าใจกัน เกิดการควบคุมซึ่งกันและกันและส่งผลกระทบต่อชุมชนมีความหมาย ดังนี้

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์เป็น กระบวนการสร้างความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ของคน กลุ่มคน และองค์กรในสังคมนั้นและ กระบวนการนี้มีสนามพลังซ้อนกันอยู่ 3 สนามพลัง คือ สนามพลังเข้าใจ สนามพลังกระทบ และสนามพลังควบคุม รวมเป็นสนามพลังการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์และสามารถ ผสมผสานพลังเข้าด้วยกันและนำมาประยุกต์ใช้ในรูปแบบกระบวนการซึ่งสามารถใช้ ประโยชน์ในการวางแผน (Planning) (Development) สร้างทีมงาน (Team Building) สร้างความร่วมมือ (Collaboration) การแก้ปัญหา (Problem Solving) หรือแก้ความขัดแย้ง (Conflict Resolution) สำหรับสนามพลังซึ่งซ้อนกันอยู่ 3 ระดับ ได้แก่ (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม, 2543 : 8)

1. สนามพลังควบคุม (Control Power Field) เป็นสนามพลังที่ตนเองสามารถควบคุม จัดการได้เพราะเป็นเรื่องเกี่ยวกับตนเอง

2. สนามพลังเข้าใจ (Influence Power Field) เป็นการส่งพลังงานกระทบไปสู่ผู้อื่น โดยผู้อื่นไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมของตัวเองพร้อมกับสามารถส่งพลังกระทบตัวเราได้

3. สนามพลังเข้าใจ (Appreciation Power Field) เป็นการที่ตัวเราสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับองค์กรซึ่งใหญ่กว่าตัวเรามากและตัวเราไม่สามารถควบคุม

ประเวศ วะสี กล่าวว่า หลักการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ซึ่งมีบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความเข้าใจคนละทิศทาง มุ่งหมายและปฏิบัติกันไปคนละอย่างแต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นมีอิทธิพลต่อกัน (Influence) (ประเวศ วะสี. 2540 : 15)

หลักการของกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์เป็นการนำเอาแนวคิด ที่แต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีความรักต่อกัน ความเข้าใจ ความเห็นใจ ความเป็นมิตรต่อกัน โดยให้โอกาสทุกคนได้แสดงความคิดเห็นอย่างเท่าเทียมกันและมีจุดมุ่งหมายร่วมกันที่จะดำเนินการวางแผนพัฒนาและแก้ไขปัญหาพร้อมกันในการแก้ไขปัญหาหรือลดความขัดแย้งของชุมชนนั้น โดยใช้พลังความเข้าใจ เนื่องจากปัญหานั้นมีผลกระทบกับผู้ที่ร่วมกันวางแผน จำเป็นต้องนำการควบคุมมาผสมผสานกันก่อให้เกิดความพอใจและเห็นคุณค่าในการวางแผนแก้ไขปัญหาเป็นที่ยอมรับของชุมชนเอง

6.4 ขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

จากขั้นตอนของกระบวนการประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอน Appreciation 2) ขั้นตอน Influence 3) ขั้นตอน Control (อรพินท์ สัพโชคชัย. 2537 : 12-14) ขั้นตอนทั้ง 3 ขั้นตอนอาจแยกย่อยได้เป็น A1, A2, I2, C1, C2 ซึ่งในส่วนนี้มีความแตกต่างกันในการนำไปใช้ สำหรับรายละเอียดของขั้นตอนกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ มีดังนี้

ประเวศ วะสี กล่าวว่าไว้ว่าขั้นตอนการปฏิบัติตามกระบวนการต้องมีการสร้างทีมวิทยากรให้เข้าใจเทคนิคการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ระบบที่กำลังปรับปรุงมีใครบ้างมีส่วนได้รับผลได้และผลเสียและร่วมวางแผนหรือเชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมาวางแผนร่วมกัน ประกอบด้วย 3 ช่วง คือ (ประเวศ วะสี. 2540 : 11)

1. ช่วงซาบซึ่งคุณค่า (Appreciation) เป็นขั้นตอนที่ต้องทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมทั้งหมดทุกคนพูดถึงระบบและความคิดหรือจินตนาการของแต่ละคนว่าอยากเห็นสิ่งที่ดีงามอะไรเกิดขึ้นซึ่งได้สร้างเป็นนโยบาย

2. ช่วงปฏิสัมพันธ์หรืออิทธิพลระหว่างกัน (Influence) แบ่งผู้เข้าร่วมประชุมเป็นกลุ่มย่อยตามงานหรือความถนัดโดยสมาชิกในกลุ่มพูดคุยหรือวาดรูปถ้าต้องการให้ช่วยคิดในช่วงซาบซึ่งคุณค่าความเป็นจริงต้องร่วมมือกันทำอะไรบ้างแต่ในความเป็นจริงกลุ่มต่างๆมีผลกระทบต่อกันทั้งผลได้และผลเสีย ช่วงนี้จะเป็นช่วงสร้างแผนหากลวิธี

3. ช่วงควบคุมไปสู่การกระทำ (Control) เป็นแผนหรือกลวิธีไปสู่แผนปฏิบัติการ ติดตามผลการปฏิบัติ แต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องต้องทำแผนปฏิบัติโดยมีตัวแทนของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียร่วมกัน หรือทำให้เกิดการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

ประเวศ วะลี กล่าวว่า กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์เป็นการปฏิบัติแต่ละกลุ่มที่เกี่ยวข้องกันทั้งหมดในระบบหนึ่งเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) มีการดำเนินการใน 3 ขั้นตอน ดังนี้ (ประเวศ วะลี. 2540 : 14)

ขั้นที่ 1 Appreciation – A คือการทำให้ทุกคนยอมรับและชื่นชมคนอื่น โดยไม่รู้สึกล้อ แสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างเท่าเทียมกันด้วยภาพหรือข้อเขียน คำพูดว่าเห็นสถานการณ์ปัจจุบันเป็นอย่างไรและอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งทุกคนได้มีโอกาสใช้ทั้งข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึกและการแสดงออกในลักษณะต่างๆตามที่เป็นจริง

ขั้นที่ 2 Influence – I คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่ช่วยกัน กำหนดวิธีการที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะและพิจารณาร่วมกันจนกระทั่งได้วิธีการสำคัญที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ โดยมีเป้าหมายและอุดมการณ์ร่วมกัน

ขั้นที่ 3 Conton – C คือ กลุ่มจะทำอะไรมีหลักการและเหตุผลเป้าหมายมีวิธีการหรือขั้นตอน กำหนดระยะเวลา ผู้รับผิดชอบ ผู้สนับสนุนการใช้งบประมาณจากที่ใด ซึ่งสมาชิกกลุ่มจะเป็นผู้เลือกเองว่าใครจะเป็นผู้รับผิดชอบผู้ให้ความร่วมมือหรือผู้ร่วมความคิดแผนปฏิบัติการซึ่งจะเป็นการกำหนดข้อผูกพันให้ตนเองเพื่อควบคุมให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นอุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่ม

อรพินท์ สพโชคชัย กล่าวว่า ขั้นตอนของกระบวนการนี้เป็นวิธีการประชุมระดมความคิดที่รวมพลังปัญญาและพลังสร้างสรรค์ของแต่ละบุคคลมาเป็นพลังพัฒนาโดยใช้หลักการมีส่วนร่วมอย่างเป็นประชาธิปไตยซึ่งจะสามารถช่วยให้ชุมชนแก้ไขปัญหาที่ยุ่งยากและซับซ้อนได้ โดยใช้เทคนิคการระดมความคิดนี้ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ (อรพินท์ สพโชคชัย. 2537 : 15)

1. ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) คือ ขั้นตอนการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงข้อคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปร่วมกัน โดยใช้วาดภาพเป็นสื่อแสดงข้อคิดเห็นแบ่งเป็น 2 ช่วงได้แก่

1.1 การวิเคราะห์สถานการณ์ในปัจจุบัน (A)

1.2 การกำหนดอนาคตว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด (A2)

2. ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) คือ ขั้นตอนการหาวิธีการทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ในช่วง A2 และเป็นช่วงหาวิธีการในการพัฒนาและค้นหาเหตุผลเพื่อจัดลำดับความสำคัญตามความเห็นของกลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมแบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

2.1 การคิดโครงการที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ (I1) หรือวิธีการที่ทำให้สามารถพัฒนาหมู่บ้านให้ได้ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้

2.2 การจัดลำดับความสำคัญของโครงการหรือกิจกรรม (I2) เป็นประชาชนทำเองบางส่วนและขอความช่วยเหลือจากแหล่งสนับสนุนหรือกิจกรรมที่สามารถขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ โดยผ่านสภาตำบล

3. ขั้นตอนการสร้างเสริมแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) การนำเอาโครงการหรือกิจกรรมมาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มซึ่งผู้ดำเนินงานจะรับผิดชอบกิจกรรมหรือโครงการ โดยแบ่งเป็น 2 ช่วง ได้แก่

3.1 การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ (C₁) ในการจัดทำแผนหรือกิจกรรมสู่การปฏิบัติ

3.2 การตกลงรายละเอียดในการดำเนินงาน (C₂) เขียนแผนและสรุปบททวน

สรุปขั้นตอนการดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนและต่อเนื่องข้ามขั้นตอนไม่ได้ ประกอบด้วย 3

ขั้นตอนเสมอแต่อาจแตกต่างกันในขั้นตอนย่อยได้แก่ 1) ขั้นตอน Appreciation เป็นขั้นตอนที่ทุกคนที่ร่วมประชุมมองให้ลึกซึ่งถึงสถานการณ์หรือปัญหานั้นและมีความคาดหวังอย่างไร
 ขั้นตอน Influence เป็นขั้นตอนที่ทุกคนร่วมกันหาแนวทางหรือกิจกรรมให้สอดคล้องกับความคาดหวังและจัดลำดับความสำคัญของกิจกรรม
 ขั้นตอน Control เป็นขั้นตอนที่แปลกกิจกรรมให้เกิดรายละเอียดของแผนปฏิบัติและประเมินการปฏิบัติตามแผน สำหรับผู้ดำเนินการวิจัยมีความสนใจขั้นตอนการศึกษาของอรพินท์ สฟโชคชัย เป็นขั้นตอนที่ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนร่วมแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน โดยใช้เหตุผลและได้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย คือ A1 เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบัน A2 เป็นการกำหนดความต้องการในอนาคต 2) ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนา (Influence หรือ I) เป็นขั้นตอนการหาวิธีการทำให้บรรลุเป้าหมายตามความต้องการในอนาคตในขั้นตอน A2 และได้แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย คือ II ผู้เข้าร่วมประชุมคิดหาวิธีการให้ร่วมกันระดมความคิด 3) ขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) แบ่งเป็น 2 ขั้นตอนย่อย คือ C₁การแบ่งกลุ่มผู้รับผิดชอบกิจกรรม สำหรับ C₂ เป็นขั้นตอนจัดทำรายละเอียดของแผน (อรพินท์ สฟโชคชัย. 2537 : 15-16)

6.5 ผลของการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์

ผลจากการนำกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์มาใช้เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้ชุมชนตื่นตัวเพื่อให้เกิดการระดมความคิดเห็นหรือแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนเองนั้น ผู้ที่จะนำกระบวนการไปใช้มีความจำเป็นต้องทราบรายละเอียดจากการดำเนินงานและมีจุดแข็งของกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ไปใช้ ประกอบด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ช่วยให้ประชาชนร่วมกันระดมความคิดวางแผนในการแก้ไขปัญหาของชุมชนเองทำให้บทบาทของผู้ด้อยโอกาสและผู้มีส่วนได้เสียมีบทบาทในการคิด ตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมมีความเป็นรูปธรรมชัดเจนและมาจากความคิดของชุมชนมากขึ้นลักษณะหรือโครงการเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตและกิจกรรมประเภทสังคม นอกจากนี้พบว่าจุดอ่อนจากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์มีหลายประการ ดังนี้ (อรพิน สพโชคชัย. 2537 : 15-16)

1. ผู้เข้าร่วมประชุมทำให้กระบวนการคิดและวางแผนแก้ไขปัญหาของชุมชนไม่ต่อเนื่องเพราะต้องใช้เวลาประชุมประมาณ 2-3 วัน
2. หากผู้นำการประชุมไม่เข้าใจขั้นตอนและวิธีการประชุม ทำให้การประชุมไม่เป็นไปตามขั้นตอนหรือชี้แนะแผนงาน โครงการให้ผู้เข้าประชุมเห็นด้วย
3. กลุ่มผู้เข้าร่วมประชุมไม่ตรงตามเป้าหมาย โดยเฉพาะผู้มีส่วนได้เสียในการวางแผนแก้ไขปัญหากำหนดให้แผนงาน โครงการหรือกิจกรรมไม่สนองต่อความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
4. ผู้บริหารระดับสูงขาดความเข้าใจและไม่ยอมรับกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ ทำให้การสนับสนุนเพื่อกำหนดนโยบาย งบประมาณและกำลังคนไม่ตรงตามที่ต้องการ
5. หากขั้นตอนการเสนอความหวังของปัญหานั้นไม่เต็มที่จึงมักเป็นกิจกรรมหรือโครงการที่อยากได้มากกว่ากิจกรรมที่จำเป็นจริงๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งทางความคิดของฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายไม่เห็นด้วย
6. ใช้งบประมาณและวิทยากรมากกว่าการประชุมวิธีอื่นเนื่องจากต้องใช้วิทยากรประชุมกลุ่มย่อยในการวางแผนงานคนและงบประมาณ
7. ผู้ดำเนินการประชุมต้องวางแผนทำความเข้าใจเตรียมขั้นตอนและวิธีการวิทยากรและทีมงานเพื่อให้การดำเนินการประชุมต่อเนื่องและสามารถแสดงความคิดเห็นได้เต็มที่และผู้เข้าร่วมกระบวนการได้รับประโยชน์โดยให้ประชาชนตื่นตัวในการวางแผนแก้ไขปัญหาของ

ชุมชนเอง เปิดโอกาสให้ผู้แทนกลุ่มประชาชนในหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการคิด กำหนดทิศทางอนาคต ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการในการวางแผนแก้ไขปัญหาการพัฒนาที่ต้องการในโครงการซึ่งเป็นแผนปฏิบัติของชุมชน กิจกรรมหรือโครงการที่ประชาชนแสวงหาทรัพยากรจากหน่วยงานอื่น เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน สมาชิกสภาจังหวัด งบประมาณของสมาชิกสภาผู้แทน

จากการที่ได้ดำเนินการตามกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ได้มีผู้รวบรวมแนวทางหรือตัวชี้วัดที่บ่งชี้ความสำเร็จในการจัดการประชุม ดังนี้ (อรพินท์ สพฤกษ์ชัย. 2537 : 15-16)

1. บรรยากาศและความสนใจในการประชุมดำเนินตามขั้นตอน เช่น ช่วงขาขึ้นซึ่งคุณค่า (Appreciation) ที่ประชุมควรมีบรรยากาศในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ช่วงที่ปฏิสัมพันธ์ (Influence) ความเป็นบรรยากาศในการหารือโครงการ การต่อรองและการให้เหตุผลและช่วงควบคุมการกระทำ (Control) ควรเป็นบรรยากาศในการวางแผน
2. สามารถเชิญตัวแทนกลุ่มต่างๆเข้าร่วมประชุมและได้แสดงออกและมีส่วนร่วมในกิจกรรมระหว่างประชุม
3. ประชาชนมีความกระตือรือร้นในการพัฒนาและแสดงความเป็นเจ้าของโครงการ
4. ได้รับชื่อโครงการวางแผนแก้ไขปัญหามุมชนที่เป็นผู้คัดเลือกคั้งนั้นจึงเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ เป็นเทคนิคหนึ่งของการวางแผนของสมาชิกเพื่อเกิดแผนปฏิบัติอย่างชัดเจน การนำกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ไปใช้ต้องคำนึงถึง 3 ขั้นตอนเสมอ ประกอบด้วย 1) ขั้นตอน Appreciation 2) ขั้นตอน Influence 3) ขั้นตอน Control แต่อาจแตกต่างกันในขั้นตอนย่อย แต่การดำเนินงานข้ามขั้นตอนไม่ได้ก่อนดำเนินการประชุมมีความจำเป็นเนื่องจากมีส่วนสำคัญที่ทำให้การประชุมบรรลุเป้าหมาย กระบวนการนี้เหมาะที่จะนำไปใช้ เป็นเทคนิคการประชุมในการวางแผนและกำหนดแผนปฏิบัติในบริบทของชุมชนเนื่องจากเป็นเทคนิคที่ง่าย สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับปัญหาต่างๆเพื่อการพัฒนา

คั้งนั้นจึงสรุปได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่ใช้เทคนิคการประชุม สามารถแสดงความคิดเห็นในการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ศักยภาพทางความคิดของผู้เข้าร่วมประชุมทุกคน ทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหาเพื่อที่จะ

นำมาใช้พัฒนาบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ด้านความรับผิดชอบให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อโรงเรียนและสังคมต่อไป

7. แหล่งเรียนรู้

7.1 แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา

ความหมายแหล่งเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ซึ่งอาจเป็นสภาพ / สถานที่หรือศูนย์รวมที่ประกอบด้วย ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ และกิจกรรมที่มีกระบวนการเรียนรู้หรือกระบวนการเรียนการสอนที่มีรูปแบบแตกต่างจากกระบวนการเรียนการสอนที่มีครูเป็นผู้สอนหรือศูนย์กลางการเรียนรู้เป็นการเรียนรู้ที่มีกำหนดเวลาเรียนยืดหยุ่นสอดคล้องกับความต้องการและความพร้อมของผู้เรียนการประเมินและการวัดผลการเรียนมีลักษณะเฉพาะที่สร้างขึ้นให้เหมาะสมกับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ซึ่ง ไม่จำเป็นต้องเป็นรูปแบบเดียวกันกับประเมินผลในชั้นหรือห้องเรียน แหล่งการเรียนรู้ตามมาตรา 25 ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์การศึกษาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่น เป็นต้น

กรมวิชาการได้ให้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้ หมายถึง แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศและประสบการณ์ที่สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน แสวงหาความรู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่อง เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีนักวิชาการได้ให้นิยามแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ (กรมวิชาการ. 2545 : 43)

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒน์เศรษฐ ได้กล่าวถึงแหล่งเรียนรู้ คือ ถิ่นที่อยู่บริเวณบ่อเกิด แห่งที่ หรือศูนย์รวมความรู้ที่ให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ความเข้าใจและความชำนาญในความหมายนี้ แหล่งเรียนรู้จึงอาจเป็นได้ทั้งสิ่งที่เป็นธรรมชาติหรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเป็นได้ทั้งบุคคล สิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต แหล่งเรียนรู้อาจจะอยู่ในห้องเรียน ในโรงเรียนและนอกโรงเรียน คือในห้องเรียน เช่น ชุดการสอน จัดการเรียนการสอนแบบศูนย์การเรียน บทเรียนสำเร็จรูป การศึกษา การทดลอง มีมุมนักคว่ำ มุมฝึกปฏิบัติ มีป้ายความรู้ เป็นต้น ในโรงเรียนหรือภายในบริเวณโรงเรียน ก็มีแหล่งเรียนรู้มากมาย เช่น บริเวณโรงเรียนที่ถูกจัดไว้เป็นระเบียบมีต้นไม้ใหญ่ มีห้องสมุด ห้องพิพิธภัณฑ์ สวนสมุนไพร สวนวิทยาศาสตร์ เป็นต้น สำหรับแหล่งเรียนรู้ นอก

โรงเรียนหรือรอบโรงเรียนภายในชุมชนและห่างไกลออกไป เช่น วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี อาชีพและภูมิปัญญาท้องถิ่น (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ. 2544 : 28) ซึ่งสอดคล้องกับ สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ ได้ให้ความหมายของแหล่งเรียนรู้ในชุมชน หมายถึง สถาบันของชุมชนที่มีอยู่แล้วในวิถีชีวิตและการทำมาหากินในชุมชน เช่น วัด โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ ในวัด ซึ่งเป็นสถานที่ทำบุญตามประเพณี ตลาด ร้านขายของชำ ลานนวดข้าว โรงเรียนขนาดเล็กในหมู่บ้าน ป่า ห้วย หนอง คลอง บึง ที่ชาวบ้านมาหาอาหารเก็บหน่อไม้ เก็บเห็ด หาปลา ฯลฯ สถานที่หรือสถาบันที่รัฐและประชาชนจัดตั้งขึ้น เช่น อุทยานการศึกษา ในวัด และในชุมชน อุทยานประวัติศาสตร์ อุทยานแห่งชาติทางทะเล อุทยานแห่งชาติในท้องถิ่น แล็บภูเขา ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์ศิลปอาชีพ ศูนย์เยาวชน ศูนย์หัตถกรรมชุมชน หอสมุด ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน พิพิธภัณฑ์ธรรมชาติเกี่ยวกับสัตว์ พืช ดิน หิน แร่ เป็นต้น สื่อเทคโนโลยีที่มีในโรงเรียนและชุมชน เช่น วิทยุทัศน์ ภาพสไลด์ โปรแกรมสำเร็จรูป ภาพยนตร์ หุ่นหรือโมเดลจำลอง ของจริง เป็นต้น สื่อเอกสารสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโรงเรียนและชุมชน เช่น หนังสือ วารสาร สารานุกรม ตำรายาพื้นบ้าน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ภาพถ่าย เป็นต้น บุคลากรผู้ที่มีความรู้ด้าน ต่าง ๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำทางศาสนา เกษตรกร ศิลปินหมอพื้นบ้านผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. 2545 : 107-108)

นอกจากนี้สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ ยังได้ให้นิยามความหมายของแหล่งเรียนรู้ธรรมชาติ ประกอบด้วย สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เช่น ภูเขา แม่น้ำ ป่าไม้ ต้นไม้สวนไร่นา ดิน หิน แร่ ลม ไฟ อากาศ มนุษย์และสัตว์ต่าง ๆ เช่น บุคคลต่าง ๆ รอบตัวและสัตว์ทุกชนิดซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติจะเป็นกระบวนการเรียนรู้ ที่ใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ ในการวางแผนเพื่อแสวงหาความรู้จากแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนร่วมกันระหว่างผู้สอนและผู้เรียนอย่างเป็นระบบ (สุวิทย์ มูลคำ และอรทัย มูลคำ. 2545 : 107-108)

ดังนั้นแหล่งเรียนรู้ที่โรงเรียนสามารถจัดและดำเนินการได้มีหลายประเภททั้งนี้ขึ้นอยู่กับกำลังความสามารถของโรงเรียนแต่ละแห่ง เช่น โรงเรียนที่มีพื้นที่กว้างขวางอาจจัดแหล่งการเรียนรู้ในลักษณะของสวนพฤกษศาสตร์หรืออุทยานการศึกษานอกเหนือจากการจัดห้องสมุดโรงเรียน และการจัดมุมต่าง ๆ ในบริเวณโรงเรียนให้เป็นที่อ่านหนังสือ รวมทั้งการนำผู้เรียนไปศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลนอกโรงเรียน เช่น พิพิธภัณฑ์ วัด หอสมุดแห่งชาติ ห้องสมุดประชาชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น ในชุมชน ฯลฯ ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือแหล่ง

การเรียนรู้ในโรงเรียนและแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น แหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียน เช่น ห้องสมุดโรงเรียน ห้องสมุดหมวดวิชา ห้องสมุดเคลื่อนที่ มุมหนังสือในห้องเรียน ห้องพิพิธภัณฑ์ ห้องมัลติมีเดีย ห้องคอมพิวเตอร์ศูนย์วิชาการ ศูนย์วิทยบริการ ศูนย์โสตทัศนศึกษา ศูนย์สื่อ การเรียนการสอน ศูนย์พัฒนากิจกรรม การเรียนการสอน สวนพฤกษศาสตร์ สวนวรรณคดี สวนสมุนไพร สวนสุขภาพ สวนหนังสือ สวนธรรมชาติเป็นต้น ส่วนแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์ ศูนย์กีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัด ครอบครัว ชุมชน สถานประกอบการ องค์กรและเอกชน เป็นต้น

7.2 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้

ทฤษฎีการสอนแบบธรรมชาติ (The Natural Approach)

ทฤษฎีการสอนแบบธรรมชาติ (The Natural Approach) เน้นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากความพร้อมหรือความเหมาะสมของสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในธรรมชาติ สอดคล้องกับธานินทร์ ปัญญาวัฒน์กุล (2544: 98) ที่พบว่าแหล่งการเรียนรู้ที่นักเรียนใช้มากที่สุด คือ สถานศึกษาและธรรมชาติ ดังนั้นการแสวงหาความรู้คงไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะในตำรา หรือรูปแบบการสอนของครูเพียงเท่านั้น แต่รวมถึงการใช้แหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งในและนอกสถานศึกษาที่ สอดคล้องกับสาระและมาตรฐานการเรียนรู้ โดยคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดของผู้เรียน ในการพัฒนาความรู้ ความคิด คุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมจากแหล่งเรียนรู้เหล่านั้น อันส่งผลให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้เต็มตามศักยภาพ (กรมวิชาการ, 2546 : 249) ดังที่ ประเวศ วะสี ที่กล่าวไว้ว่า “ในชุมชนมีผู้รู้ด้านต่าง ๆ มากกว่าครูที่สอนท่องหนังสือ” แสดงให้เห็นว่าแหล่งการเรียนรู้เหล่านี้ถือว่าเป็นสื่อกลางในการแสวงหาความรู้ที่หลากหลายที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด (ประเวศ วะสี, 2543 : 60-61)

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ ส่งผลต่อการพัฒนาทักษะด้านพุทธิพิสัย ด้านจิตพิสัยและด้านทักษะพิสัยของนักเรียนระดับประถมศึกษา

7.3 การจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้

หลักการพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งเรียนรู้

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำได้อธิบายถึงหลักการพื้นฐานและวัตถุประสงค์ของการจัดแหล่งเรียนรู้ ดังต่อไปนี้ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, 2545 : 108)

หลักการพื้นฐาน ของการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียนมี 4 ประการ คือ

1. การเรียนรู้เกิดขึ้น ได้กับทุกคนในทุกสถานที่ทุกเวลา
2. แหล่งเรียนรู้ของชุมชนมีอยู่มากมายทั้งเป็นองค์กรจัดตั้ง สถาบันชุมชน วิถีชีวิต การทำมาหากิน ประเพณี พิธีกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ
3. การเรียนรู้ที่ดี เกิดขึ้นจากการที่ทุกฝ่ายสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงประสานการณ์ให้ สังคมการเรียนรู้และสังคมคุณธรรม
4. การเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีความสุข สร้างสรรค์ ความคิดและประสบการณ์ชีวิตที่มีคุณค่า

วัตถุประสงค์ ของการจัดแหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน มี 6 ประการคือ

1. เพื่อฝึกทักษะกระบวนการต่าง ๆ ให้กับผู้เรียน
2. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้สภาพความจริงจากแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ ทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ เจตคติที่ดีต่อแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ
3. เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนเชื่อมโยงสิ่งที่ได้เรียนรู้กับวิถีชีวิตจริง
4. เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดระหว่าง โรงเรียนกับชุมชน
5. เพื่อปลูกฝังให้ผู้เรียนรู้จักและรักท้องถิ่น มองเห็นคุณค่าและปัญหาของชุมชนของตนเองและพร้อมที่จะเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนตลอดจนการมองเห็นคุณค่าและอนุรักษ์ธรรมชาติ
6. เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

7.4 ลักษณะของการจัดการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้

แหล่งความรู้ที่มีอยู่เองตามธรรมชาติ เช่น แหล่งความรู้ทางธรรมชาติ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวและความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตกับธรรมชาติ

แหล่งความรู้ที่หลากหลายจะตอบสนองถึงความต้องการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคลที่มีความสนใจที่ไม่เหมือนกัน การเรียนจากแหล่งความรู้ที่หลากหลายผู้เรียนจะได้เรียนรู้ทั้งวิธีการสืบหาข้อมูล ได้เรียนรู้ทางสังคมกับการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นที่หลากหลาย

แหล่งความรู้ที่มีในชุมชนทำให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตของงานเรียนรู้จากของจริงเรียนรู้ในการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งแวดล้อมและเรียนรู้ที่จะนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตจริง (วัฒนา ปุญญฤทธิ. 2549 : 101-102)

เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ ได้กล่าวถึงลักษณะแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญคือ (เนาวรัตน์ ลิขิตวัฒนเศรษฐ, 2544 : 29)

1. จัดบรรยากาศในแหล่งเรียนรู้ให้เป็นสภาพจริง/เหมือนสภาพจริง
2. จัดทรัพยากรในแหล่งเรียนรู้ให้พอเพียง
3. ปรับสภาพของสถานที่เรียนให้ผู้เรียนเรียนด้วยตนเองมากที่สุด
4. จัดบริเวณ โรงเรียนให้เกิดแหล่งเรียนรู้และแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้
5. จัดศูนย์วิทยากรให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย
6. จัดกิจกรรมส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ที่หลากหลาย โดยเน้นผู้เรียนเป็น

สำคัญ

7. มีการร่วมมือระหว่าง โรงเรียน และชุมชนดูแลสภาพแวดล้อมให้เป็นแหล่งเรียนรู้ทั้งในและนอกโรงเรียน

การจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้

การจัดเตรียมแหล่งความรู้สำหรับผู้เรียนนอกเหนือจากการจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการเรียนรู้ตามกิจกรรมประจำวันแล้ว ในการจัดประสบการณ์ที่เกิดจากความ ต้องการและความสนใจของผู้เรียน ครูจะต้องจัดเตรียมแหล่งความรู้ที่เป็นสื่อ วัสดุ เป็นบุคคล ที่จะให้ความรู้ รวมทั้งกระบวนการ และวิธีการที่จะใช้เพื่อให้เกิดข้อความรู้ ซึ่งการเตรียม แหล่งความรู้ดังกล่าวควรมีลักษณะดังนี้

1. เป็นแหล่งความรู้ที่ให้ความรู้โดยตรง เช่น หนังสือภาพ ภาพประกอบ สารานุกรมวีดิทัศน์ บุคคล วิทยากร ฯลฯ
2. เป็นการเตรียมแหล่งความรู้ที่มีความยากง่ายเหมาะสมกับวัยของผู้เรียนและมี กระบวนการให้ความรู้ที่เหมาะสมกับธรรมชาติในการเรียนรู้ของผู้เรียน
3. เป็นแหล่งความรู้ที่มีปริมาณมากเพียงพอที่จะใช้กับผู้เรียนทั้งเป็นรายบุคคลและ รายกลุ่ม
4. เป็นแหล่งความรู้ที่ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการจัดเตรียมการกำหนดกระบวนการ และวิธีใช้และการดูแลหลังการใช้ (วิวัฒนา ปุณฺณฤทธิ, 2549 : 102-103)

การค้นหาแหล่งข้อมูล

เนื่องจากการจัดการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญนั้นกระบวนการจัดการศึกษาเป็น การจัดห้องเรียนแบบเปิดการศึกษาได้จำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียน ผู้เรียนจึงควรมีโอกาส

เรียนรู้ทั้งในห้องเรียนและในชุมชน ผู้สอนจึงต้องมีการจัดหาแหล่งความรู้ ในชุมชน สามารถดำเนินการได้ ดังนี้

1. ศึกษาแหล่งความรู้ในชุมชน โดยศึกษาว่ามีแหล่งความรู้ใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์สำคัญและสาระที่ควรเรียนรู้ในหลักสูตร สามารถนำมาใช้ในการจัดประสบการณ์ ในลักษณะใดจะต้องดำเนินการอย่างไรกับการนำแหล่งความรู้นั้นมาใช้
2. จัดทำทะเบียนแหล่งความรู้โดยศึกษารายละเอียดของแหล่งความรู้ทุก ๆ ด้าน รวมทั้งข้อมูลด้านการติดต่อ การประสานงาน เพื่อความสะดวกในการจัดประสบการณ์
3. การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับแหล่งความรู้ในชุมชนทั้งที่เป็นบุคคลและหน่วยงาน เพื่อการประสานงานและการทำกิจกรรมร่วมกันต่อไป ทั้งนี้เพื่อการจัด กระบวนการเรียนรู้ที่ เชื่อมโยงระหว่างสถานการณศึกษากับเครือข่ายต่าง ๆ ในชุมชน (วัฒนา ปุญญฤทธิ 2549 : 102 -103)

การจัดแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

วิธีการจัดเตรียมแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติสุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ ได้เสนอ ไว้ 3 ประการ คือ (สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ. 2545 : 108)

1. ควรมีการสำรวจและจัดทำทะเบียน และแผนผังหรือแผนที่ของแหล่งเรียนรู้ทั้งที่เป็นสถานที่ บุคลากรและสื่อต่าง ๆ เช่น

- 1.1 แหล่งวิทยากรในชุมชน
- 1.2 แหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- 1.3 แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมและศาสนา
- 1.4 แหล่งเรียนรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
- 1.5 แหล่งเรียนรู้จากสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์
- 1.6 ศูนย์เผยแพร่ข่าวสาร เหตุการณ์ในชุมชน
- 1.7 วิธีการดำเนินชีวิต
- 1.8 ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือปราชญ์ชาวบ้าน

2. ควรสร้างความเข้าใจและขอความร่วมมือกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยการนัดประชุม เสวนากันอย่างแพร่หลายเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชนและธรรมชาติ

3. ควรจัดทำแนวทางการดำเนินงานเกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์

แนวคิดในการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้

1. ผู้เรียนจะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ โดยผ่านกระบวนการทางจิตวิทยาด้วยตนเอง โดยการเปลี่ยนโครงสร้างทางปัญญาที่เกิดจากการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลที่ได้มาใหม่กับความรู้ความเข้าใจเดิมทั้งนี้ถ้าความรู้เดิมทำนายเหตุการณ์ได้ถูกต้องจะทำให้มีความมั่นใจในความรู้เดิมนั้นแต่ถ้าไม่ถูกต้องจะเกิดความคับข้องใจเกิดความสงสัยใคร่รู้
2. ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดเรื่อง จุดมุ่งหมายกิจกรรม และวิธีการเรียนรู้ได้คิดเอง ปฏิบัติเอง ได้เรียนรู้ด้วยตนเองในเรื่องที่สอดคล้องกับการดำรงชีวิตและจากแหล่งความรู้ที่หลากหลาย
3. การมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนเรียนด้วย ความกระตือรือร้น และ รับผิดชอบ การเรียนของตนเอง รวมทั้งผลการเรียนรู้การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ จากการหาความรู้จากแหล่งความรู้ ขณะเดียวกันประสบการณ์ความรู้สึกรักนึกคิดของสมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นแหล่ง การเรียนรู้ที่สำคัญ
4. ผลการเรียนรู้จาก แหล่งความรู้ทำให้ผู้เรียนพัฒนา เต็ม ศักยภาพในเรื่องและวิธีการที่สอดคล้องกับความถนัดความสนใจและความสามารถ ได้เรียนรู้วิธีแสวงหาความรู้ และที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถ ที่จะเรียนรู้ได้จาก ทุกสถานที่และทุกสถานการณ์ (วัฒนา ปุญญฤทธิ์, 2549 : 104)

บทบาทครูในการจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้

1. ช่วยปรับขยายโครงสร้างทางปัญญาให้ผู้เรียน โดยจัดสภาพการณ์ที่ทำให้ เกิดภาวะไม่สมดุลหรือ เกิดความขัดแย้งของปัญญาทำให้ใช้โครงสร้างทางปัญญาเดิมไม่ได้ ต้องปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับประสบการณ์มากขึ้น หรือ เกิดโครงสร้าง ของปัญญาใหม่
2. กระตุ้นให้ผู้เรียน ตรวจสอบความรู้เดิมของตนเองว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่ และ หาวิธีที่จะ หาคำความรู้ที่แท้จริงและสิ่งที่ควรรู้เพิ่มเติมเพื่อให้ได้ความรู้ที่ถูกต้องสมบูรณ์
3. คุร้ออกแบบสาระการเรียนรู้ที่เด็กอยากรู้เชื่อมโยงกับเรื่องในชีวิตและชุมชน
4. การเรียนรู้เกิดขึ้น ได้จาก การหาความรู้จากแหล่งความรู้ ขณะเดียวกัน ประสบการณ์ความรู้สึกรักนึกคิดของสมาชิกของกลุ่มถือว่าเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ
5. ครูให้ความช่วยเหลือแก่เด็กอย่างทั่วถึงทุกคน แม้ว่าแต่ละคน จะใช้เวลาไม่เท่ากัน แต่การเรียนรู้ที่เกิดจากการค้นพบด้วยตนเองจะทำให้ผู้เรียนจดจำ ได้นาน และเป็นสิ่งที่มีความหมายต่อตัวผู้เรียนที่ผู้เรียนสามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

6. ครูจัดเตรียมสถานที่สื่ออุปกรณ์บุคคลที่เป็น แหล่งความรู้เพื่อสนับสนุนการทำกิจกรรมและให้เวลาที่เพียงพอต่อการทำกิจกรรม แนะนำช่วยเหลือในการเก็บบันทึกข้อมูลจากการสืบค้นความรู้

7. ช่วยเหลือผู้เรียนในการกลั่นกรองข้อความรู้ ว่าความรู้ที่ได้มานั้น ตรงกับคำถามที่ตั้งไว้หรือไม่ เป็นความรู้ที่แท้จริง หรือไม่ โดยเสนอแนวทางในการตรวจสอบความรู้

8. ให้คำแนะนำและร่วมจัดแสดงผลงานและกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ของผู้เรียน

9. ร่วมกับผู้เรียนสรุปถึงผล การเรียนรู้ทั้งด้านความรู้ และการทำงานร่วมกันจัดรวบรวมจัดสารนิทัศน์การเรียนรู้ (วัฒนา ปุญญฤทธิ์. 2549 : 104-105)

สรุปได้ว่า การจัดการเรียนรู้ที่ใช้แหล่งเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงจากแหล่งความรู้ที่หลากหลายจากการปฏิบัติสืบค้นข้อมูลจากแหล่งความรู้ทำให้ผู้เรียนเกิดการสร้างความรู้ด้วยตนเอง และได้รับประสบการณ์ด้านการสืบค้นความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งสามารถถ่ายโอนประสบการณ์นี้ไปใช้ในการแสวงหาความรู้อื่น ๆ ต่อไป

8. ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาไทยและวัฒนธรรมไทยเปรียบเสมือนกับเป็นตัวแทนความเป็นชาติไทยที่มีผู้พบเห็นที่ใดก็จะรู้ได้เลยว่านี่คือคนไทย นี่คือเอกลักษณ์ความเป็นไทย การสืบทอดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมถือเป็นหน้าที่ของคนไทยทุกคนที่ต้องสร้างความเป็นเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมอันดีของชาติสืบต่อไป นอกจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมจะมีคุณค่าต่อคนในชาติโดยตรงแล้วยังมีคุณค่าต่อศาสนา เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรมฝาผนัง มีคุณค่าต่อสังคม เช่น ประโยชน์ต่อสุขภาพ การติดต่อสื่อสาร พิธีกรรมพื้นบ้านต่าง ๆ มีคุณค่าต่อครอบครัว เช่น การปลูกบ้านเรือนไทย เทศกาลทำให้คนในครอบครัวได้มีโอกาสกลับมาพบกัน และมีคุณค่าต่อชุมชน เช่น วัฒนธรรมประเพณีการลงแขกเกี่ยวข้าวที่สร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะเป็นต้น ซึ่งคุณค่าเหล่านี้จะยังคงดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อคนไทยทุกคนให้ความสำคัญและร่วมมือกันสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมให้ดำรงอยู่สืบไป

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

กระทรวงศึกษาธิการ ได้อธิบายความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นในหนังสือภูมิปัญญาจังหวัดมุกดาหาร ไว้ว่า ภูมิปัญญา (Wisdom) หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน (Popular Wisdom) หมายถึง พื้นเพรากฐานความรู้ของชาวบ้าน หรือความรอบรู้ของชาวบ้านที่เรียนรู้

และมีประสบการณ์สืบทอดกันมาทั้งทางตรง คือประสบการณ์ด้วยตนเองหรือทางอ้อม ซึ่งเรียนรู้จากผู้ใหญ่หรือความรู้ที่สืบทอดกันมา ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ภูมิปัญญาชาวบ้าน หมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหาเป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ ทั้งหมดของชาวบ้านที่สามารถคิดได้เองทำได้เอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่เป็นแนวปฏิบัติ และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างทันสมัย (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 ก : 261)

กระทรวงศึกษาธิการได้อธิบายความหมายในหนังสือภูมิปัญญาจังหวัดแม่ฮ่องสอน ไว้ว่า ความรู้ความสามารถของชาวบ้านต่อเนื่องกันมาในอดีตถึงปัจจุบัน โดยการนำศักยภาพของตนเองและของธรรมชาติมาประยุกต์เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ และวิถีชีวิตที่เป็นจริงในช่วงเวลานั้น ๆ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2542 ข : 257)

ธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการปกครองประเทศ ได้ให้ความสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่นในมาตรา 46 บัญญัติว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ต่อมา พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ซึ่งเป็นกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ ให้ความสำคัญในการส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม ไทย การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย และความรู้อันเป็นสากลตลอดจนอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม รู้จักพึ่งพาตนเอง ใฝ่รู้ และเรียนรู้ด้วยตนเองโดยให้จัดการศึกษาให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทย และการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาไทย (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 258)

ภูมิปัญญาท้องถิ่น แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. องค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่น (Traditional Knowledge : TK) เป็นพื้นความรู้ชีวิตวิทยาหรือสิ่งมีชีวิตหรืออนุพันธ์ของสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสินค้าและบริการ เช่น การทำไวน์กระชายดำ มีคอรัญญิก และการทอผ้าไหม
2. ทรัพยากรพันธุกรรม (Genetic Resources : GR) เป็นสารใด ๆ ของพืช สัตว์ จุลินทรีย์หรือแหล่งกำเนิดอื่น ๆ ซึ่งบรรพบุรุษที่มีบทบาทหน้าที่ในการสืบทอดพันธุกรรม เช่น พืชสมุนไพรประจำท้องถิ่น

3. การแสดงออกซึ่งศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน (Expression of Folklore :

EoF) เป็นการแสดงออกซึ่งเอกลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม มาตรฐานและคุณค่าของชุมชน ซึ่งอาจแสดงออกโดยทางเสียง การเลียนแบบหรือวิธีอื่น ๆ การแสดงพื้นบ้าน คำานานพื้นบ้าน (Traditional Cultural Expression : TCE) นิทานพื้นบ้าน เครื่องแต่งกายพื้นบ้าน

นโยบายของภูมิปัญญาไทย

เพื่อให้ภูมิปัญญาเป็นรากฐานและเป็นพลังขับเคลื่อนสำคัญส่วนหนึ่ง ในการพัฒนาคนและการพัฒนาเศรษฐกิจการเมือง สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม จึงได้ กำหนดไว้เป็นนโยบาย ดังนี้

1. นำภูมิปัญญาเข้าสู่การศึกษาของชาติ โดยเลือกสรรสาระและกระบวนการ เรียนรู้เข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งทางการศึกษาในโรงเรียน การศึกษานอกโรงเรียน และ การศึกษาตามอัธยาศัย
2. ยกย่องและเชิดชูเกียรติ “ครูภูมิปัญญา” และสนับสนุนให้มีบทบาทเสริมใน การถ่ายทอดภูมิปัญญาในการจัดการศึกษาทุกระดับและทุกระบบ รวมทั้งให้แบบอย่าง และ ชี้นำด้านวิถีคิด วิธีการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตที่ได้ผ่านการทดสอบมา มาก
3. สนับสนุนการศึกษาวิจัยด้านภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาที่ หลากหลายให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนและท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง
4. ประมวลคลังข้อมูลเกี่ยวกับสารัตถะ องค์กรและเครือข่ายภูมิปัญญา ทั้งใน ระดับท้องถิ่น และระดับชาติ

ขอขยายภูมิปัญญาไทย

1. ด้านเกษตรกรรม ได้แก่ ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ ทักษะและ เทคนิคด้านการเกษตรกับเทคโนโลยี โดยการพัฒนาบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถ พึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ได้ เช่น การทำการเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ ปัญหา การเกษตรด้านการตลาด การแก้ปัญหาด้านการผลิตและการรู้จักปรับใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม กับการเกษตร เป็นต้น
2. ด้านอุตสาหกรรมและหัตถกรรม ได้แก่ การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยีใหม่ใน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ เพื่อการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรม อันเป็น ขบวนการให้ชุมชนท้องถิ่น สามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ตลอดทั้งการผลิตและการ

จำหน่าย ผลผลิตทางหัตถกรรม การรวมกลุ่มของโรงงานยางพารากลุ่มโรงสี กลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

3. ด้านการแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพแบบพื้นบ้าน เป็นต้น

4. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งการอนุรักษ์พัฒนา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน เช่น การบวชป่า การสืบชะตาแม่น้ำ การทำแนวปะการังเทียม การอนุรักษ์ป่าชายเลน การจัดการป่าต้นน้ำและป่าชุมชน เป็นต้น

5. ด้านกองทุนและธุรกิจชุมชน ได้แก่ ความสามารถในการสะสมและบริหารกองทุนและสวัสดิการชุมชน ความมั่นคงให้แก่ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในกลุ่ม เช่น การจัดการกองทุนของชุมชนในรูปของสหกรณ์ออมทรัพย์ รวมถึงความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคน ให้เกิดความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการ รักษาพยาบาลของชุมชน และการจัดระบบสวัสดิการบริการชุมชน

6. ด้านศิลปกรรม ได้แก่ ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่าง ๆ เช่น จิตรกรรม ประติมากรรม นาฏศิลป์ ดนตรี ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ การละเล่นพื้นบ้านและนันทนาการ

7. ด้านภาษาและวรรณกรรม ได้แก่ ความสามารถในการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ผลงานด้านภาษา คือ ภาษาถิ่น ภาษาไทยในภูมิภาคต่าง ๆ รวมถึงด้านวรรณกรรมท้องถิ่นและการจัดทำสารานุกรมภาษาถิ่น การปริวรรตหนังสือโบราณ การฟื้นฟูการเรียนการสอนภาษาถิ่นของท้องถิ่นต่าง ๆ

8. ด้านปรัชญา ศาสนา และประเพณี ได้แก่ ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม เช่นการถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การบวชป่า การประยุกต์ประเพณี บุญประเพณีต่าง ๆ

9. ด้านโภชนาการ ได้แก่ ความสามารถในการเลือกสรร ประดิษฐ์และปรุงแต่งอาหารและยาได้เหมาะสมกับความต้องการของร่างกายในสภาวะการณ์ต่าง ๆ ตลอดจนผลิตเป็น

สินค้าและการส่งออกที่ได้รับความนิยมแพร่หลายมาก รวมถึงการขยายคุณค่าเพิ่มของ
ทรัพยากรด้วย

การบริหารและการจัดการในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อให้มีกลไกในการบริหารและจัดการที่มีประสิทธิภาพในการนำภูมิปัญญา
ไทยเข้าสู่ระบบการศึกษา ทั้งการศึกษาในระบบการศึกษา การศึกษานอกระบบ และการศึกษา
ตามอัธยาศัย
2. เพื่อให้ประชาชน เอกชน และภาครัฐร่วมเป็นเครือข่ายดำเนินงานส่งเสริม
ภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา

เป้าหมาย

1. เกิดพลังทางสังคมในการมีส่วนร่วมและสนับสนุนในการนำภูมิปัญญาเข้าสู่
ระบบการศึกษาตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550
และพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542
2. มีเครือข่ายภูมิปัญญาในทุกระดับทุกภูมิภาคและท้องถิ่นเพื่อดำเนินงานร่วมกับ
หน่วยงานทางการศึกษาทุกระดับทุกระบบต่าง ๆ
3. มีกองทุนของประชาชนสนับสนุนการนำภูมิปัญญาเข้าสู่การจัดการศึกษา

มาตรการ / วิธีการ

1. สำรวจ รวบรวมและศึกษาภูมิปัญญาที่ปรากฏอยู่ในชุมชนท้องถิ่น ทั้งในรูปของ
ผู้ทรงทางปัญญา องค์กรชุมชน การเรียนรู้เพื่อประโยชน์ในการบริหารและจัดการ
2. จัดทำตัวชี้วัดภูมิปัญญาเพื่อประโยชน์ในการติดตามและประเมินผลแผนงาน
3. ส่งเสริม สนับสนุน และประสานงานเครือข่ายของประชาชน เอกชน และ
ภาครัฐให้ร่วมกันดำเนินงานส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา
4. จัดตั้งกองทุนส่งเสริมภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา
5. ให้มีคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญากับการศึกษาซึ่งประกอบด้วย
ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหนึ่ง ทำหน้าที่ส่งเสริม สนับสนุน ประสานงานและระดมทรัพยากรเพื่อ
การดำเนินงานด้านภูมิปัญญาในการจัดการศึกษา โดยมีสถาบันแห่งชาติว่าด้วยภูมิปัญญาและ
การศึกษาไทยเป็นสำนักงานเลขานุการและประสานงาน

6. ทบทวนกฎ ระเบียบต่าง ๆ ให้มีผลเอื้อต่อการสนับสนุนแผนงานต่าง ๆ ให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

จากการกล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นพอสรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง การสั่งสมความรู้ ประสบการณ์และทักษะในการดำรงชีวิตของบรรพบุรุษ โดยอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างเป็นประ โยชน์และเห็นคุณค่าสืบต่อกันมากลายเป็นศาสตร์หลายแขนงตกทอดมาถึงคนรุ่นหลังได้ศึกษา และนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์และวิถีชีวิตของแต่ละบุคคล

9. บริบทชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ที่เอื้อต่อการเรียนรู้

ข้อมูลทั่วไปของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์

เอกสารคู่มือการท่องเที่ยวฉบับประชาชนบ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอ เกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด (อำคา แสงงาม. 2550 : 1-20) กล่าวถึงประวัติบ้านกู่กาสิงห์พอสังเขปไว้ดังนี้

ที่ตั้งและอาณาเขต ตั้งอยู่ในพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทิศเหนือหมู่บ้านมีลำน้ำเสียวไหลผ่าน ห่างจากที่ตั้งอำเภอเกษตรวิสัย ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ เป็นระยะทางประมาณ 17 กิโลเมตร โดยมีอาณาเขตติดต่อกับหมู่บ้านต่างๆดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับบ้านม่วง ตำบลกู่กาสิงห์ ทิศตะวันออก ติดต่อกับบ้านเล่าข่า บ้านหนองอีเฒ่า ทิศตะวันตก ติดต่อกับบ้านเมืองบัว ตำบลเมืองบัว ทิศใต้ ติดต่อกับบ้านคูคินทราย ตำบลทุ่งหลวง

ประวัติบ้านกู่กาสิงห์

บ้านกู่กาสิงห์ เป็นชื่อตั้งขึ้นเป็นมงคลนามโดยยึดเอาตามหลักฐานที่พบในขณะที่มาตั้งถิ่นฐาน คำว่า “กู่” มาจากคำที่ชาวบ้านทั่วไป ใช้เรียกโบราณสถานที่เป็นปราสาทหินที่สร้างในสมัยขอม มีลักษณะเป็นสถูปหรือเจดีย์ คำว่า “กา” สันนิษฐานได้หลายประการ เช่น กา หมายถึง ภาชนะดินเผาที่มีลักษณะเหมือนกาต้มน้ำในปัจจุบันที่ใช้สำหรับต้มน้ำ พบในกู่ อีกในหนึ่ง กา เป็นภาษาถิ่น ตรงกับภาษาไทยกลาง คำว่า ตรา ซึ่งแปลว่าเครื่องหมาย หรือ เป็นชื่อเรียกสัตว์ปีกประเภท นก มีขนและจงออยู่ปากสีดำ ส่งเสียงร้อง กา กา เดิมบริเวณหมู่บ้านกู่กาสิงห์ มีฝูงกา อาศัยอยู่จำนวนมากโดยเฉพาะตอนหัวค่ำ จะไปรวมตัวกันนอนอยู่บนต้นไม้บริเวณหนองน้ำทิศเหนือของหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงเรียกว่า หนองกานอน คำว่า”สิงห์” มาจากชื่อใช้เรียกประติมากรรมรูป สิงโต ซึ่งเดิมที่มีตั้งไว้ทางเข้าประตูปราสาท ดังนั้น กู่กา

สิงห์ จึงหมายถึง โบราณสถานที่มีรูปกาและสิงห์เป็นเครื่องหมาย กลุ่มคนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานครั้งแรก มี 3 กลุ่มที่ตั้งบ้านกู่กาสิงห์ เดิมเป็นป่ารกทึบเป็นที่อาศัยของสัตว์ป่านานาชนิด ไม่มีคนอาศัยอยู่ ต่อมาได้มีกลุ่มคนเข้ามาตั้งบ้านเรือน โดยปลูกกระท่อมขึ้นบริเวณบ้านกู่ภายในปัจจุบัน มีรายละเอียดดังนี้

1. กลุ่มผู้มาตั้งบ้านเรือนครั้งแรกมาจากบ้านหัวช้าง เมืองจตุรพักตรพิมาน ซึ่งมีพื้นเพอยู่บ้านเหมา เมืองสุวรรณภูมิ ได้เดินทางไปตั้งเมืองจตุรพักตรพิมาน กับหลวงพรหมพิทักษ์ (พรหม) กลุ่มคนดังกล่าว ต่อมาเกิดความขัดแย้งกับเจ้าเมือง เนื่องจากได้รับความเดือดร้อนจากเจ้านาย ที่ปกครองไม่เป็นธรรม จึงแสวงหาที่อยู่ใหม่ ได้มาพบทำเลบริเวณที่ตั้งบ้านกู่กาสิงห์ และได้พบโบราณสถานที่น่าสนใจถูกทิ้งร้างมาเป็นเวลานาน ได้มาปลูกกระท่อมขึ้น เมื่อเดือน 4 ปีเถาะ พ.ศ. 2446 และได้กำหนดเอาโบราณสถานขอม มาเป็นมงคลนาม ตั้งเป็นชื่อ เป็นหมู่บ้าน นามว่า “บ้านกู่กาสิงห์” ปัจจุบันอยู่ คู่มใหญ่

2. กลุ่มผู้มาเพิ่มจากสุวรรณภูมิการอพยพเข้ามาตั้งภูมิลำเนาของคนกลุ่มนี้ มีเวลาไล่เลี่ยกับกลุ่มคนที่มาจากบ้านหัวช้าง คนที่มาจากบ้านเหมา และบ้านหัวช้างเมืองสุวรรณภูมิ เคยมีความสัมพันธ์มักคุ้นกันเป็นอย่างดีตั้งแต่สมัยอยู่บ้านเหมา เมืองสุวรรณภูมิดั้งเดิมด้วยกัน ปัจจุบันอยู่ คู่มน้อย

3. กลุ่มคนที่มาจากบ้านจานทุ่ง บ้านดงมัน ตำบลสิงห์โคกได้แก่คนที่เดินทางจากบ้านจานทุ่ง บ้านดงมัน ตำบลสิงห์โคก ปี พ.ศ. 2465-2470 ได้อพยพครอบครัวมาตั้งถิ่นฐานที่คุ้มตะวันตก คนทั่วไปจึงมักนิยมเรียกว่า คุ้มบ้านจานมีลักษณะเฉพาะที่คนทราบกันทั่วไปคือ พูดจาสำเนียงโคราชและมีฝีมือในการตีหม้อดิน หลังจากนั้นจึงมีผู้อพยพมาอาศัยมากขึ้นจนเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ ดังปัจจุบัน

สภาพวัฒนธรรม เทศกาล งานประเพณี

ชาวบ้านกู่กาสิงห์เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว จึงมีแบบแผนทางประเพณี ตามฮีต 12 คอง 14 ประเพณีในท้องถิ่นที่เด่นๆ เช่น บุญชะหวาด เข้าพรรษา ออกพรรษา การทำบุญกฐิน ลอยกระทง บุญประเพณีที่ยิ่งใหญ่ประจำปี ได้แก่

งานสงกรานต์

ประเพณีที่ยิ่งใหญ่ของชาวบ้านกู่กาสิงห์จัดขึ้นสงกรานต์ วันที่ 13 เมษายน ของทุกปีมีกิจกรรมการจัดริ้วขบวนแห่สงกรานต์รอบหมู่บ้าน การประกวดนางสงกรานต์

ประกวดผ้าไหมมัดหมี่ มอบของขวัญให้คนสูงอายุ สร้างน้ำพระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้เฒ่าผู้แก่ และสร้างกุฎกาสิงห์

ประเพณีบุญบั้งไฟ

เป็นบุญประจำปีที่ยิ่งใหญ่ของชาวบ้าน จัดขึ้นวันเสาร์-อาทิตย์ สัปดาห์ที่ 1 ของเดือน พฤษภาคมของทุกปี มีการประกวดขบวนฟ้อนรำ บั้งไฟสวยงาม ขบวนการละเล่น

กลุ่ม Otop ในชุมชน

ในชุมชนตำบลกุฎกาสิงห์ มีกลุ่มแม่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดทำอาชีพเสริมจากการทำนา หรือเรียกว่ากลุ่ม Otop ดังนี้

1. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอ้อมทรัพย์กุฎกาสิงห์หมู่ที่ 1 โดยนางมาลัย ราบูรี เป็นประธานกลุ่มฯ ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าขาวม้าไหม ผ้ามัดข้อม ผ้าคลุมไหล่ ฯลฯ ผลิตภัณฑ์เด่น ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่หางกระรอก (ลายเต่าทอง) ได้ ระดับ 4 ดาว จากการคัดสรรสุดยอด หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เมื่อ ปี 2547

2. กลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้าไหมบ้านกุฎกาสิงห์ โดยนางสำลี แสงคุณ เป็นประธานกลุ่มฯ ผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ผ้าไหมมัดหมี่ ผ้าไหมพื้นเรียบ ผ้าคลุมไหล่ลายสับประรด ผ้าคลุมไหล่ถักโครเชต์ เน้นสี่ธรรมชาติและเป็นกลุ่มที่สังกัด ช่างทองหลวง

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรอ้อมทรัพย์และกลุ่มสตรีสหกรณ์ทอผ้าไหมบ้านกุฎกาสิงห์ ได้ผลิตผ้าไหมเป็นสินค้า ดังนั้นจึงมีการออกแบบผ้าไหมให้เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ซึ่งมีลายผ้าไหมที่สวยงามและเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปหลายลาย เช่น ผ้าไหมมัดหมี่หางกระรอก หรือลายเต่าทอง และมีประวัติความเป็นมาของลายผ้าไหม ดังนี้

ตำนานผ้าไหมมัดหมี่หางกระรอก(ลายเต่าทอง)

เดิมที่ชาวบ้านจะทอผ้าไหมมัดหมี่ “ลายบักจับตึบ”ต่อมามีการไล่สีลงไปในตัวลาย มองดูมีลักษณะเหมือนลูกเต่าตัวเล็ก ตัวน้อย น่ารัก และบ้านกุฎกาสิงห์จะมีหนองน้ำอยู่กลางหมู่บ้าน คือ หนองซ้อง สมัยก่อนถ้าถึงวันพระ จะมีเสียงซ้องคังกังวานมาจากกลางหนองน้ำในตอนกลางคืน และที่หนองซ้องจะมีเต่าเป็นจำนวนมาก นับพันนับหมื่นตัว เดินตามบริเวณฝั่งหนองซ้อง ช่วงฤดูฝน จะมีเต่าเดินพ่นฟันทตามถนน จนแถบมองไม่เห็นถนนเลยทีเดียว และสีที่ใช้ย้อมไหมมัดหมี่ ส่วนใหญ่จะใช้สีเหลืองทองสุก พวย้อมและทอเป็นผืนลายออกมาจะมีลักษณะเหมือนเต่าเป็นสีทอง จึงเรียกผ้าไหมมัดหมี่ ลายเต่าทอง เพราะมีความเชื่อว่าเต่าเป็นสัตว์ที่อายุยืน ถ้าผู้ใดได้สวมใส่ผ้าไหมมัดหมี่ลายเต่าทองจะทำให้เกิดสิริมงคลกับ

ชีวิตของตน ทำให้อยู่เย็นเป็นสุข และมีอายุยืนยาวเหมือนเต่า ต่อมามีการปรับปรุง ประยุกต์เอาไหมหางกระรอก มาทอสลักกับลายมัดหมี่ ซึ่งให้ลายเต่าทองดูสวยงามมากยิ่งขึ้น จึงเรียกผ้าไหมมัดหมี่หางกระรอก ลายเต่าทอง มาจนถึงปัจจุบัน

สถานที่ท่องเที่ยว

จุดท่องเที่ยวแรกที่ขอแนะนำคือ โบราณสถานที่เรียกกันว่า“กู่กาสิงห์” เป็นปราสาทที่สร้างขึ้นในสมัยขอม เป็นลักษณะปราสาท 3 หลัง ก่อด้วยอิฐตั้งอยู่บนศิลาแลงเรียงจากทิศเหนือไปยังทิศใต้ ปราสาทกลางมีขนาดใหญ่กว่าปราสาทที่ขนาบอยู่ 2 ข้าง ล้อมรอบด้วยกำแพง เรียก “บรรณาลัย” กรอบประตูเป็นรูปพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งปัจจุบันโบราณสถานแห่งนี้ ได้รับการบูรณะและจะมีการจัดการ จัดการแสดง แสง สี เสียง ให้ชมทุกปี

กู่โพนวิจ คำว่า “วิจ” มาจากคำว่า “เวจจุกฎี” ในภาษาบาลี หมายถึง ที่ถ่ายทอดพระของพระภิกษุ สถานที่แห่งนี้ตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านกู่น้อย หมู่ที่ 3 ตำบลกู่กาสิงห์ โดยห่างจากที่ตั้งกู่กาสิงห์ ไปทางทิศเหนือ ประมาณ 500 เมตร สร้างในราวต้นพุทธศตวรรษที่ 16 และยังไม่มีความชัดเจนว่าสร้างขึ้นตามคติความเชื่อทางศาสนาใด

กู่โพนระฆัง ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านกู่น้อย หมู่ที่ 3 ห่างที่ตั้งของกู่กาสิงห์ ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 500 เมตร สร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 18 ตามคติความเชื่อทางพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน ตรงกับสมัยศิลปะขอม มีลักษณะเป็นอโรคยาศาล หรือโรงพยาบาลรักษาโรค ในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 และหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจที่แสดงถึงความเก่าแก่ของชุมชน

จุดท่องเที่ยวเชิงเกษตร อยู่ทางเข้าหมู่บ้าน เป็นจุดที่แสดงเส้นทางทำไหม และเป็นจุดแสดงกระบวนการ ผลิตผ้าไหม ซึ่งได้เห็นขั้นตอนการทำผ้าไหมจากเครื่องมือที่ทำจากภูมิปัญญาชาวบ้าน ว่ามีขั้นตอนอะไรบ้าง คุณกันตั้งแต่การนำตัวไหมไปเพาะเลี้ยง จนถึง การสาวไหม และการทอผ้าไหม รวมไปถึงการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ผ้าไหมของกลุ่มแม่บ้าน

แหล่งท่องเที่ยวต่อไปต้องอาศัยเรือเป็นพาหนะในการนำเที่ยวเพราะสถานที่นี้เป็น การชมบรรยากาศของ “ลำเสียวใหญ่” โดยต้องเรือชมวิถีชีวิตของชาวบ้านที่ใช้ชีวิต แถบ บริเวณแม่น้ำทั้ง 2 ฝั่ง ล่องเรือดูแปลงปลูกผักปลอดสารพิษ ไร่นาสวนผสมที่ทำขึ้นตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รวมไปถึงการเลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่

สวนเกษตรทฤษฎีใหม่ ภูมิปัญญาในการทำสวนเกษตรทฤษฎีใหม่ หรือเกษตรแบบพอเพียง ในชุมชน นายสม คำมณี ได้เล่าความเป็นมาของการทำเกษตร ทฤษฎีใหม่

ของบ้านกู่กาสิงห์ว่า ได้เริ่มต้นขึ้นเมื่อพุทธศักราช 2544 มีหน่วยงานต่างๆ ให้การสนับสนุนงบประมาณ เช่น เทศบาลตำบลกู่กาสิงห์และเกษตร สหกรณ์จังหวัด เป็นต้น

ช่างตัดลายกระดาษพื้นบ้าน บ้านกู่กาสิงห์ถือเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญแห่งหนึ่ง โดยเฉพาะการอนุรักษ์ลวดลายกระดาษ ซึ่งเป็นลวดลายพื้นบ้านแบบดั้งเดิมไว้ลวดลายดังกล่าวเป็นลายที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยใช้กรรไกรตัดกระดาษให้เป็นลวดลายใช้ในวิถีประจำวัน เช่น ใช้เป็นลายเอ้หอกจูน เอ้บังไฟ หรือเป็นลวดลายเอ้ในงานบุญอันเกี่ยวเนื่องกับประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อทางพุทธศาสนา เป็นต้น

ทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นทุ่งกว้างใหญ่ในภาคอีสาน มีตำนานแสดงถึงความแห้งแล้ง ตำนานกล่าวว่า ชาวกุลาส่งเป็นชนพื้นเมืองของพม่าเดินทางมาค้าขาย ครั้งได้ผ่านเข้ามาทุ่งแห่งนี้ ได้รับความลำบากจากความกันดาร ถึงกับร้องไห้ร้องไห้จนกลายเป็นตำนานการเรียกชื่อของทุ่งมาเท่าทุกวันนี้ ปัจจุบันแม้ทุ่งกุลาส่งจะเปลี่ยนแปลงไปมาก แต่ก็มีชื่อเสียงเพราะเป็นแหล่งผลิตข้าวหอมมะลิชั้นดีของโลก

สระแก เป็นสระขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ เนื้อที่ประมาณ 50 กิโลเมตร ตำนานเชื่อว่าคนโบราณคงขุดแหล่งน้ำนี้เพื่อเป็นที่เก็บกักน้ำไว้ใช้อุปโภค บริโภค ในชีวิตประจำวัน และเดิมยังมีถนนโบราณออกจากหมู่บ้าน ไปจรดกับแหล่งน้ำนี้ด้วย

ถนนลูขาค เป็นถนนคันดินขนาดใหญ่กว้างประมาณ 3 เส้น สูง 3 เมตร ยาวประมาณ 4 กิโลเมตร ออกจากทางทิศเหนือของหมู่บ้าน ช้างฝั่งแม่น้ำไปจรดตะวันตกบ้านโพนพอง ตำบลหินกอง อำเภอสุวรรณภูมิ ตำนานเชื่อว่านอกจากจะเป็นถนนสำหรับใช้เป็นเส้นทางเดิน แล้วยังทำเป็นทำนบเก็บกักน้ำอุปโภคบริโภค

โพนจั่นก อยู่ทิศใต้ ของหมู่บ้านกู่กาสิงห์ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 6 กิโลเมตร เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่ยังไม่ได้ทำการบูรณะ แต่ก็เป็นที่สนใจของคนทั่วไป มีเรื่องราวเกี่ยวข้องกับตำนานทุ่งกุลาร้องไห้ กล่าวถึงนกอินทรีมาถ้ำยมูลไว้ กลายเป็นหอยหินปูน มาให้เห็นจนทุกวันนี้ ลักษณะหอยหินปูน มีกระจายอยู่ทั่วไปในทุ่งกุลาร้องไห้ นับเป็นหลักฐานทางธรณีวิทยาที่แสดงให้เห็นว่า ดินแดนทุ่งกุลาส่งในอดีตแห่งนี้เคยเป็นทะเลมาก่อน ทั้งนี้คนเก่าแก่ถือว่าเป็นสิ่งมหัศจรรย์ นกจะเกาะเกาะนำหินไปเก็บรักษาไว้ เชื่อว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ บ้างก็ว่านำไปเผาทุบให้ละเอียด เพื่อทำเป็นสีกู้ทาโบสถ์วิหาร เป็นต้น

ชมรมมัดคุเทศก์น้อย จัดตั้งขึ้นที่โรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์ เมื่อปี พ.ศ. 2545 โดยการให้เยาวชนกู่กาสิงห์ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยว โดยฝึกอบรมนักเรียนโรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์ ที่สมัครเข้าชมรม ตั้งชื่อชมรมว่า “มัดคุเทศก์น้อย” ได้เริ่มบทบาทการเป็น

มัคคุเทศก์น้อย ในกิจกรรมการจัดงานกินข้าวทุ่งนุ่นผ้าไหม นับเป็นจุดเริ่มต้น ของมัคคุเทศก์น้อยที่ได้รับการยอมรับ และชมรมยังดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

กิจกรรมของชมรมมัคคุเทศก์น้อย

1. จัดกิจกรรมเรียนรู้เรื่องโบราณสถาน กู่กาสิงห์ กู่โพนวิญ กู่โพนระฆัง
2. นำเที่ยว ให้กับคณะนักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา
3. ร่วมกันอนุรักษ์โบราณสถาน เช่นรักษาความสะอาด
4. จัดทำและจำหน่ายสินค้าที่ระลึกให้กับนักท่องเที่ยว

ในปี 2545 รัฐมีนโยบายที่จะเพิ่มแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลาย เพื่อให้เป็นทางเลือกของนักท่องเที่ยว และกระจายรายได้สู่ภาคการเกษตรสู่ชนบทโดยเปิดแหล่งท่องเที่ยวทางการเกษตรให้ครบทุกจังหวัด ในส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด ได้กำหนดพื้นที่บ้านกู่กาสิงห์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเกษตร เพราะมีทุนทางสังคม คือ โบราณสถานขอม เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ซึ่งตั้งอยู่ในทุ่งกุลาร้องไห้ อันเป็นที่ผลิตข้าวหอมมะลิที่มีชื่อในระดับโลก ประกอบกับมีกลุ่มแม่บ้านที่เข้มแข็งผลิตผ้าไหม เป็นสินค้าพื้นเมืองได้และมีการเปิดตัวการท่องเที่ยวเชิงการเกษตรในวันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 กิจกรรมสำคัญ เช่น การจัดนิทรรศการผลิตผลทางการเกษตร มัคคุเทศก์น้อยนำเที่ยวโบราณสถานขอม จัดให้มีกินข้าวพาลงและชมการแสดงพื้นเมืองหน้าโบราณสถานกู่กาสิงห์ ในงานนี้มีเกษตรกรจังหวัดทั่วประเทศจำนวน 76 จังหวัด เข้าร่วมกิจกรรมโดยมีนายสรรรณ กลิ่นประทุม รัฐมนตรีกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นประธานเปิดงาน ผลการจัดงานดังกล่าวทำให้ชุมชนได้รับบทเรียนว่าการนำความคิดของคนนอกชุมชนมาพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้ชุมชนไม่มีส่วนร่วมในการคิดวางแผน ชุมชนไม่ได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวเพราะมีการจ้างวิทยาลัยนาฏศิลป์จังหวัดร้อยเอ็ดจัดแสดงกิจกรรมบนเวที จ้างวิทยาลัยอาชีวศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ทำอาหารต้อนรับที่สำคัญชุมชนไม่ได้อนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น ในปีต่อมามีการประชุมระดับจังหวัด จะให้มีการจัดงาน “กินข้าวทุ่ง นุ่นผ้าไหม” ที่บ้านกู่กาสิงห์อีกครั้งแต่ต้องปรับงานให้ไปกินข้าวแดงที่สวนศรีนครินทร์ จังหวัดร้อยเอ็ด (เพชร สวณงาม. 2551 : สัมภาษณ์)

ในปี พ.ศ. 2547 ชาวบ้านกู่กาสิงห์ได้จัดเวทีเสวนาถึงสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และหาแนวทางที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนให้สามารถจัดการท่องเที่ยวได้โดยชุมชน โดยของบประมาณจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น จัดให้มีการศึกษาทรัพยากรในชุมชน ทศนศึกษาฐาน สรูปวิเคราะห์ จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ 4 ครั้ง ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์คือ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ซึ่งมีฐานการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 6 ฐาน ดังนี้ ฐานที่ 1 มรดกภูมิปัญญาผ้าไหม ฐานที่ 2 พิพิธภัณฑณ์มรดกภูมิปัญญาชาวบ้าน ฐานที่ 3 ภูมิปัญญาการเกษตรทฤษฎีใหม่ ฐานที่ 4 วรรณกรรมพื้นบ้าน ฐานที่ 5 การตัดลายกระดาษพื้นบ้าน ฐานที่ 6 โบราณสถานขอม ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 (อำคา แสงงาม. 2548 : 267)

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จำนวน 6 ฐาน ของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์

ฐานการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์จำนวน 6 ฐาน ได้แก่ ฐานที่ 1 มรดกภูมิปัญญาผ้าไหม ฐานที่ 2 พิพิธภัณฑณ์มรดกภูมิปัญญาชาวบ้าน ฐานที่ 3 ภูมิปัญญาการเกษตรทฤษฎีใหม่ ฐานที่ 4 วรรณกรรมพื้นบ้าน ฐานที่ 5 การตัดลายกระดาษพื้นบ้าน ฐานที่ 6 โบราณสถานขอม มีรายละเอียดการดำเนินงาน ดังนี้ (อำคา แสงงาม. 2552 : แผ่นพับเผยแพร่แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม)

1. ฐานเรียนรู้มรดกภูมิปัญญาผ้าไหมพื้นบ้าน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่ศูนย์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกร หมู่ที่ 1 บ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด (ทางเข้าหมู่บ้าน)

ความเป็นมา กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรหมู่ที่ 1 เริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 14 เดือนมกราคม พุทธศักราช 2548 มีสมาชิกเริ่มก่อตั้งจำนวน 69 คน ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 145 คน มีวัตถุประสงค์เพื่ออนุรักษ์ สืบทอดภูมิปัญญาการผลิตผ้าไหมพื้นบ้าน เพื่อเพิ่มพูนรายได้จากการทำนา และเพื่อร่วมกันบริหารจัดการกลุ่มผ้าไหมให้มีความเข้มแข็ง

คณะกรรมการที่ปรึกษา นายพลเสถียร พงศ์ฤทธิบาล นายกเทศมนตรี ตำบลกู่กาสิงห์ นายสงบ ใจสาหัส กำนันตำบลกู่กาสิงห์ นายอำคา แสงงาม ประธานสภาวัฒนธรรมตำบลกู่กาสิงห์

คณะกรรมการบริหาร นางมาลัย ราบุรี ประธานกรรมการ นางทวี บำเรอ รองประธานกรรมการ นางสัมพันธ์ แสงพารา รองประธานกรรมการ นางสมหวัง พนมบุตร นางรัตณี เชิดชู นางบุญทัน สวงค์สา นางไพฑูรย์ ดีพลาง นางเพ็ญมาลี คำภูเมือง เหมรัญญิก นางสะอาด สีนาทนาวา กรรมการและเลขานุการ

กิจกรรมของกลุ่ม ร่วมกันทอผ้าไหมพื้นบ้าน ทั้งผ้าไหมย้อมสีธรรมชาติและสีเคมี การจัดแสดงผ้าไหมลวดลายและรูปแบบต่างๆ ที่เป็นผลงานและฝีมือกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร การจำหน่ายผ้าไหมและยังเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับผู้สนใจภูมิปัญญาชาวบ้าน เช่น

การสาธิตการทอผ้า ย้อมผ้าด้วยสีธรรมชาติ การมัดหมี่ การคันหูก เป็นต้น ซึ่งเป็นการเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

รูปแบบผ้าไหมและการขาย การฝากขายที่ศูนย์จำหน่ายผ้าไหม ราคาขึ้นอยู่กับความสวยงามของลาย ซึ่งจะอยู่ประมาณ 1000 – 1800 บาท ถ้าเป็นชุด (ผ้าสี่พื้น 2 เมตร ผ้าลายมัดหมี่ 2 เมตร) ราคา 1200–1700 บาท โดยสีธรรมชาติจะแพงกว่าสีเคมี ผ้าพื้นเรียบราคาเมตรละ 300 บาท นอกจากนี้นำไปจำหน่ายตามงานเทศกาลที่ทางราชการจัดขึ้น

ลักษณะเด่นผ้าไหมบ้านกู่กาสิงห์ ลักษณะเด่นคือลวดลายผ้าไหมละเอียดสวยงาม เนื้อผ้าไหมละเอียดทอเนื้อแน่น สีของผ้าไหมไม่ตก กลุ่มแม่บ้านมีธัชาศัยและมีน้ำใจดี มีจิตเป็นสาธารณะ

ผลงานที่ภาคภูมิใจของกลุ่ม

1. ปีพุทธศักราช 2543 ได้รับโล่รางวัลจากมูลนิธิธัชศัยศรัณย์หม่อมงามจิตต์ บุรฉัตร สาขาหมู่บ้านหัตถกรรมดีเด่น
2. ปีพุทธศักราช 2545 ได้รับรางวัลประกวดผ้าไหมมัดหมี่ 2 ตะกรอ สีธรรมชาติ รางวัลที่ 1 ในการประชุมไหมโลกครั้งที่ 19 ณ ศูนย์ประชุมแห่งชาติสิริกิติ์
3. ปีพุทธศักราช 2546 ได้รับรางวัลที่ 1 ในการประกวดกลุ่มแม่บ้านดีเด่น ระดับจังหวัด
4. ได้รับเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ผ้าไหมมัดหมี่หางกระรอก มาตรฐานที่ 17 (1) 2546
5. ได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับ 4 ดาว ตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปีพุทธศักราช 2547

2. ฐานเรียนรู้พิพิธภัณฑ์มรดกภูมิปัญญา

ที่ตั้ง พิพิธภัณฑ์มรดกภูมิปัญญาชาวบ้าน ตั้งอยู่ศาลาการเปรียญวัดสว่างอารมณ์กู่กาสิงห์ บ้านกู่กาสิงห์ หมู่ที่ 2 ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ความเป็นมา พิพิธภัณฑ์ภูมิปัญญาชาวบ้าน ก่อตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 15 เดือนกันยายน พุทธศักราช 2548 โดยสภาวัฒนธรรมตำบลกู่กาสิงห์ ซึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน กำนันในตำบลกู่กาสิงห์ พร้อมด้วยภูมิปัญญาสาขาต่างๆ ในตำบลกู่กาสิงห์ ให้การสนับสนุน และบริจาคสิ่งของเครื่องใช้เข้าจัดแสดง ทั้งนี้นอกจากจะเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาดั้งเดิมให้เด็กเยาวชน หรือผู้สนใจเข้าศึกษาแล้วยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อเป็นสถานที่เก็บรวบรวมศิลปวัตถุซึ่งเป็นมรดกภูมิปัญญาชาวบ้าน
2. เพื่อเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชาวตำบลกู่กาสิงห์ และบุคคลทั่วไป

3. เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวตำบลกู่กาสิงห์

4. เพื่อส่งเสริมศักยภาพการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชาวทุ่งกุลาร้องไห้ คณะกรรมการบริหาร นายทอง สอนงาม นายโพธิ์ วาสนาม นายนาค ศรีเที่ยง นายอำคา แสงงาม นายเพชร สอนงาม นายบุญสงค์ ศรีเที่ยง

มรดกทางวัฒนธรรมที่จัดแสดง 1) โบราณวัตถุหิน 2) ภาชนะดินเผา

- 3) ผ้าไหมพื้นบ้าน 4) ไบรอน 5) เครื่องมือจับปลา 6) เครื่องมือจับสัตว์ 7) ขันหมาก
- 8) เตียงโบราณ 9) ตู้เก็บของโบราณ 10) เครื่องมือทำนา 11) ภาพโบราณ 12) กี่ทอผ้า
- 13) เครื่องจักสาน 14) หีบโบราณ 15) เรื่องดนตรี

แนวทางการพัฒนา พัฒนาให้เป็นพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านที่มีชีวิต โดยประสานงานกับองค์กรภาครัฐและเอกชน เข้าร่วมให้การสนับสนุน

3. สถานการณ์เรียนรู้ภูมิปัญญาเกษตรทฤษฎีใหม่

ที่ตั้ง ตั้งอยู่พื้นที่ของนายสม คำมณี บ้านกู่กาสิงห์ หมู่ที่ 1 (คุ้มตะวันตก)

ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ทางไปโรงเรียนกู่กาสิงห์ประชาสรรค์ ความเป็นมา สวนเกษตรทฤษฎีใหม่ของบ้านกู่กาสิงห์เริ่มตั้งขึ้นเมื่อปี พุทธศักราช 2544 โดยมีสมาชิกเริ่มแรก 44 คน โดยการสนับสนุนของเกษตรอำเภอ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด หลังจากนั้นก็มีหน่วยงานต่างๆให้การสนับสนุนงบประมาณ เช่น เทศบาลตำบลกู่กาสิงห์ เกษตรและสหกรณ์จังหวัด

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริมเผยแพร่วิชาการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือน
2. เพื่อส่งเสริมให้สมาชิกใช้ปุ๋ยอินทรีย์แทนการใช้ปุ๋ยเคมี
3. เพื่อรวบรวมและให้บริการข้อมูลข่าวสารการเกษตร
4. เพื่อส่งเสริมการออมทรัพย์ด้วยวิธีการถือหุ้นการฝากสังจะ
5. เพื่อให้บริการเงินกู้แก่สมาชิก กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ การทำไร่นาสวนผสม

คณะกรรมการบริหารกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ นายสม คำภีร์ ประธานกรรมการ นายชำนาญ เวียงคำ รองประธานกรรมการ นางจิตนา วรวงษ์ นายชัยรัตน์ ศรีนนท์ นางบังอร แสงอ่อน นางวาสนา พละวัฒน์ นางสมจิต อนันต์สุข นายมด สมศรีสัย เป็นเหรียญกิตติคุณ นางอรนภา เป็นเลขานุการ

การแบ่งปันหุ้น เงินออมและการแบ่งปันรายได้ มีการรวมกลุ่มกัน โดยการออกหุ้นๆละ 100 บาท ปันผลปีละครั้ง มีการออมปีละครั้งๆละ 360 บาท ปันผลดังนี้ ปันผลตามหุ้นร้อยละ 40 เหลือร้อยละ 15 ค่าตอบแทนกรรมการร้อยละ 20 สมทบทุนกลุ่มร้อยละ 15 อื่นๆ ร้อยละ 10

การบริการสังคม เป็นแหล่งเรียนรู้การทำไร่นาสวนผสมของคนทั่วไป การให้บริการให้ความรู้ทางวิชาการ เป็นวิทยากรให้ความรู้เรื่องทฤษฎีใหม่และให้ลงมือปฏิบัติจริง ให้คำแนะนำกับบุคคลที่มาสอบถาม

ความภาคภูมิใจ การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพจำหน่าย การทำไร่นาสวนผสม เป็นที่ยอมรับของชุมชน

4.ฐานการเรียนรู้การตัดลายกระดาษพื้นบ้าน

ที่ตั้ง ตั้งอยู่พื้นที่ของนายทองสุข แจ่มสนาม บ้านกู่กาสิงห์ หมู่ที่ 9 (คุ้มหนองสิม) ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

ความเป็นมา บ้านกู่กาสิงห์ถือเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญแห่งหนึ่งเดิมมีการใช้ลวดลายตัดกระดาษอย่างแพร่หลายเรียกเป็นภาษาพื้นบ้านว่า “ลายปักกบ” เป็นลายที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้าน โดยใช้กรรไกรตัดกระดาษให้เป็นลวดลายใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ใช้เป็นลวดลายเอ้หอกฐิน เอ้บังไฟ เป็นต้น อย่างไรก็ตามลายกบปัก ซึ่งเป็นลวดลายที่เกิดจากภูมิปัญญาพื้นบ้าน กำลังสูญหายไป เนื่องจากในปัจจุบัน แต่ละหมู่บ้านนิยมไปจ้างบังไฟจากหมู่บ้านแห่งอื่นเข้ามาแทนเพราะมีความสะดวกสบาย จึงทำให้ช่างพื้นบ้านขาดการพัฒนา ลวดลายมาประมาณ 10 ปีและหากไม่ช่วยสืบทอด อนุรักษ์และฟื้นฟูไว้ต่อไปลวดลายเหล่านี้ อาจจะสูญหายไปที่สุดในที่สุด

ช่างตัดลายสกุลพื้นบ้าน ช่างคัดลวดลายกระดาษปัจจุบันปรากฏมีหลายคน เช่น นายทองสุข แจ่มสนาม อายุ 40 ปี อยู่บ้านเลขที่ 45 หมู่ที่ 9 บ้านหนองสิม ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ถือเป็นช่างฝีมือในการตัดเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป

นอกจากนี้ยังมีช่างหรือกลุ่มผู้สนใจ คือ นายชนบ พลสงคราม นายไฉ ศรีคู่กา นายสมจิต วรรณศิริ นายอุดม ฤทธิบาล นายเชย ราบุรี นายเคน จินดา นายสว่าง ลานรอบ นายเด่น วรวงษ์ นายสุชาติ จำปาทิพย์ นายอภิชาติ พานา นายปทีป ศรีเที่ยง

ลายกบปิ้งเป็นลวดลายพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาว มีถิ่นกำเนิดจากอำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นลวดลายที่เกิดจากการใช้กรรไกรตัดกระดาษเป็นเส้นขดวน แขนของลายทั้งสองข้างจะเหมือนกัน มีลักษณะภายนอกเหมือนกบที่ถูกหนีบและปิ้งด้วยหีบไม้ไผ่ที่ชาวบ้านนำขาของกบแบบขนานไปกับลำตัว ให้ขาชี้ไปทางด้านหัวกบ จากลายข้างบนจะเห็นเป็นรูปกบสองตัวหันส่วนหัวจรดกัน จึงเรียกลายนี้ว่า ลายกบปิ้ง

พัฒนาการของลายกบปิ้ง ลายกบปิ้งมีพัฒนาการมาจากใบไม้ โดยนำใบไม้สองใบ ใช้ส่วนฐานใบจดกัน แล้วปล่อยให้ปลายยอดใบชี้ไปคนละด้าน และได้ลดทอนส่วนประกอบใบออกให้เป็นเส้นลวดลาย มีความอ่อนช้อยสมบูรณ์งดงาม ภายหลังจนแทบไม่เชื่อว่ามาจากใบไม้

การอนุรักษ์ลายพื้นบ้าน ควรถ่ายทอดให้กับคนรุ่นหลังให้มีความรู้เพื่อจะได้อนุรักษ์ไว้โดยนำเข้าสู่หลักสูตรการเรียนให้นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติจริง งดจ้างบั้งไฟจากที่อื่น และส่งเสริมให้ช่างในท้องถิ่นได้ตัดลาย จัดประกวดลายพื้นบ้านจัดทำหนังสือลายพื้นบ้านออกเผยแพร่โดยทั่วไปการใช้ลายกบปิ้งจะใช้เอ้ (ประดับตกแต่ง) บั้งไฟ นอกจากนี้จะมีบ้างในการนำไปใช้จัดเป็นลวดลายเอ้ปราสาทผึ้ง เอ้หอกจูน แต่ดูเหมือนจะไม่สมบูรณ์สวยงามเหมือนลายที่ใช้เอ้บั้งไฟ

5. สถานการณ์เรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้าน

นักวรรณกรรมพื้นบ้าน นายเพชร สนวนงาม อายุ 49 ปี อยู่บ้านเลขที่ 274 หมู่ที่ 1 บ้านกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ความสามารถพิเศษ คือ การแต่งกลอนเชิง กลอนลำหมู่ ลำเพลิน ลำกลอน กลอนสารภัญญ์ หรือแต่งเพลงต่างๆ ให้นักร้องชื่อดัง

6. สถานการณ์เรียนรู้โบราณสถานขอม

กูโพนวิจ กูโพนวิจตั้งอยู่ห่างจากที่ตั้งกู่กาสิงห์ไปทางทิศเหนือประมาณ 500 เมตร สร้างขึ้นราวปลายศตวรรษที่ 16 ตามคติความเชื่อทางศาสนาฮินดู แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ยืนยันแน่ชัดว่าสร้างในลัทธิใด (ไสวิกายหรือลัทธิไวษณพนิกาย)

คูโพนระฆัง คูโพนระฆังตั้งอยู่ห่างจากคูกาสิงห์ไปทางทิศตะวันออกประมาณ 500 เมตร สร้างขึ้นราวศตวรรษที่ 18 ตามคติความเชื่อพุทธศาสนา ลัทธิมหายาน จัดอยู่ในกลุ่มศิลปะแบบบายน มีลักษณะเป็นอโรคยาศาสตร์หรือวัดในพระพุทธศาสนา

คูกาสิงห์ คูกาสิงห์สร้างขึ้นราวศตวรรษที่ 16 (ราว พ.ศ. 1530–1660) ตามคติความเชื่อศาสนาฮินดู ลัทธิไศวนิกาย นับถือพระศิวะเป็นมหาเทพ จัดอยู่ในรูปแบบศิลปะแบบปาปวน

หนูน้อยนำเที่ยวโบราณสถานขอม โรงเรียนบ้านคูกาสิงห์มีความตระหนักในคุณค่าโบราณสถานขอมในท้องถิ่น ในฐานะเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชาติ จึงได้จัดสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นเรื่องมรดกเทศก้น้อยให้นำเที่ยวโบราณสถาน โดยเชื่อว่า การให้ความรู้ ความเข้าใจในโบราณสถานจะนำไปสู่การสร้างความรักและร่วมอนุรักษ์โบราณสถานอย่างยั่งยืน ดังนั้นจึงมีมรดกเทศก้น้อยคอยให้บริการทั้งในและนอกเวลาราชการ

ภูมิปัญญา : พิธีกรรมสร้งกู๋

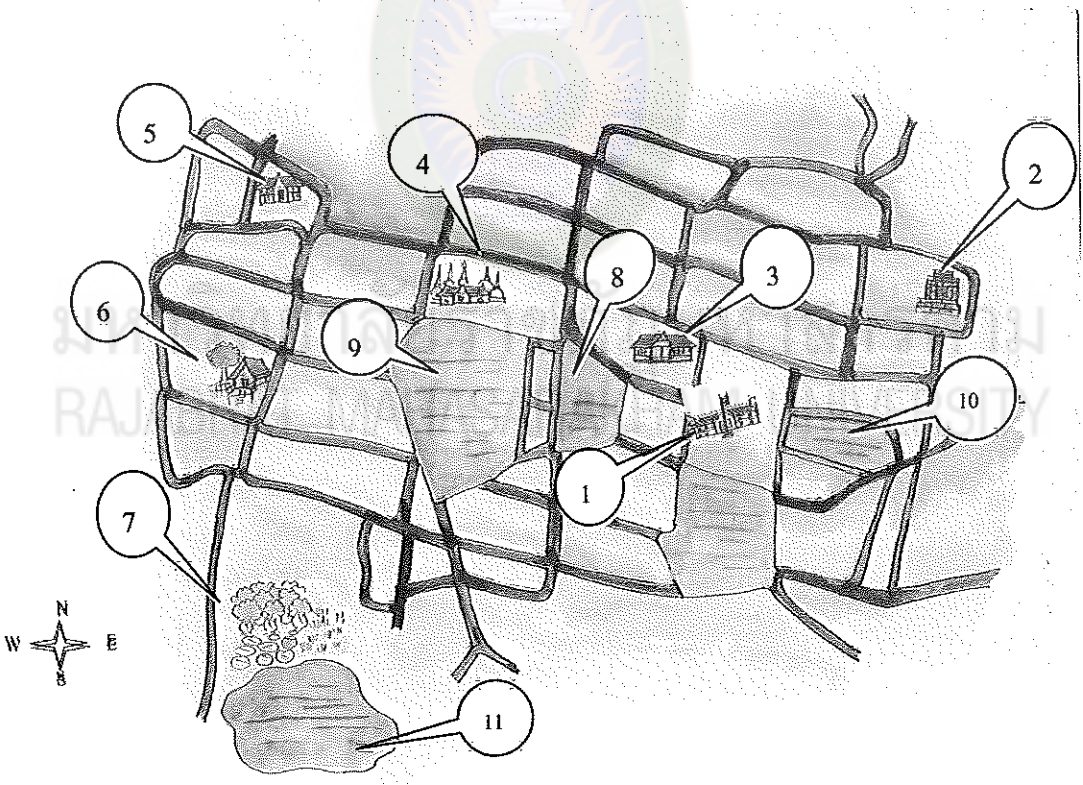
ประเพณีสร้งกู๋ จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนหรือชาวบ้านเรียกว่าเดือนห้าเพ็ง (เดือนห้าขึ้น 15 ค่ำ) ห่างจากวันสงกรานต์ 7 วัน ซึ่งชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมไปสร้งกู๋ ในช่วงเวลาประมาณ 3 โมงเย็น โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำประกอบพิธีกรรม

วิธีการดังกล่าวถือว่าเป็นการแสดงความรัก ความกตัญญูต่อเทวดานในขณะเดียวกันก็ขอให้ฝนตกตามฤดูกาลจะได้มีน้ำทำนา มีธัญญาหาร ปู ปลา อุดมสมบูรณ์ก็จะทำให้มีชีวิตอยู่เย็นเป็นสุข

คนโบราณได้กำหนดให้มีการทำพิธีกรรมสร้งกู๋ตอนประมาณบ่าย 3 โมงถือเป็นภูมิปัญญาอันสอดคล้องกับหลักการทางวิทยาศาสตร์ เพราะเดือนเมษายนเวลากลางวันอากาศจะร้อนระอุมากที่สุดในรอบปี หินก็จะถูกแดดเผาจนร้อนและขยายตัว พอตกลงกลางคืนอากาศเย็นวบลงทำให้หินหดตัวเป็นเหตุให้หินต้องแตกสลายตัวตามวิถีธรรมชาติได้ ส่งผลให้โบราณสถานเสื่อมโทรมได้ นับว่าคนโบราณมีภูมิปัญญาอันละเอียดอ่อนลึกซึ้ง ในการอนุรักษ์โบราณสถานที่สำคัญการกำหนดให้มีการประกอบพิธีกรรมสร้งกู๋ โดยกระทำซ้ำทุกๆปีในเดือน 5 เพ็ง ซึ่งเป็นวันที่มีความศักดิ์สิทธิ์มาแต่โบราณเป็นการตอกย้ำให้ชนรุ่นหลังได้เห็นว่าการโบราณสถานมีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นสมบัติของทุกคน ต้องให้ความเคารพและรักษาไว้ให้เป็นสมบัติของส่วนรวม นับเป็นอุบายอันเป็นกุศลที่แยบยลในการอนุรักษ์โบราณสถานตามวิถีภูมิปัญญาชาวบ้าน ผลของพิธีกรรมได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับโบราณสถานให้แนบ

แน่นอนอยู่ คำรองอยู่ด้วยกันอย่างมั่นคง ได้รับประโยชน์ซึ่งกันและกัน ยังแฝงไว้ด้วยวิญญานที่มีพลังผูกพันระหว่างกันสืบมา (อัครา แสงงาม, 2551 : 38-42)

ฐานการเรียนรู้ของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์มีจำนวน 6 ฐาน เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความพร้อมในการศึกษา จะเห็นได้จากมีนักท่องเที่ยวทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนเข้ามาเที่ยวชมมากมาย เช่น โรงเรียนทรายทอง อำเภอโพธาราย จังหวัดร้อยเอ็ด ได้นำนักเรียนเข้าศึกษาเรียนรู้ติดต่อกัน 3 ปี และเมื่อวันที่ 29-30 กันยายน 2551 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยมหาสารคาม ได้นำนักเรียนเข้าพักโฮมสเตย์ และเข้าเรียนรู้ฐานการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม 6 ฐาน (เพชร สวงงาม, 2552 : สัมภาษณ์) ซึ่งสิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าการจัดการแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของชาวบ้านกู่กาสิงห์ ได้รับการยอมรับจากสังคมทั่วไป แหล่งเรียนรู้ทั้ง 6 ฐานตั้งอยู่ในชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ดังแผนผัง ดังต่อไปนี้

ภาพที่ 1 แผนที่ตั้งฐานการเรียนรู้ในชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด

1. โรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์	2. ฐานเรียนรู้โบราณสถานกู่กาสิงห์
3. ฐานเรียนรู้ศาลายกระดาศพื้นบ้าน	4. ฐานเรียนรู้พิพิธภัณฑ์
5. ฐานเรียนรู้ผ้าไหมพื้นบ้าน	6. ฐานเรียนรู้วรรณกรรมพื้นบ้าน
7. ฐานเรียนรู้เกษตรทฤษฎีใหม่	8. หอนงสิม
9. หอนงฆ้อง	10. หอนงแก้วลา
11. หอนงบัว	

10. กฎหมายและนโยบายที่เกี่ยวข้อง

1. พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2)

พ.ศ. 2545 หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา

มาตรา 22 กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาต้องยึดหลักว่าผู้เรียนทุกคนมีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญที่สุด กระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตามธรรมชาติและเต็มตามศักยภาพ จะเห็นว่ามาตรา 22 ได้เน้นว่าผู้เรียนทุกคนเกิดการเรียนรู้ได้ และผู้เรียนแต่ละคนมีการเรียนรู้ที่แตกต่างกันได้ กล่าวคือ การเรียนรู้เรื่องเดียวกัน ผู้เรียนแต่ละคนมีวิธีการเรียนรู้เรื่องนั้นต่างกันไปได้

ในเรื่องการจัดการกระบวนการเรียนรู้นั้น ในมาตรา 24(1) กำหนดไว้ว่าให้สถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมให้สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลมาตรา 24(1) นี้เป็นการบอกถึงกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการสอนโดยจัดเนื้อหาสาระและกิจกรรมที่สอดคล้องกับความสนใจ ความถนัดของผู้เรียน โดยต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลด้วยเหตุผลที่ว่าแต่ละบุคคลมีความพร้อม สภาพครอบครัวและประสบการณ์ของชีวิตที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนสามารถพัฒนาได้ตามศักยภาพ

มาตรา 29 ให้สถานศึกษาร่วมกับบุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรมหาชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการและสถาบันสังคมอื่น ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนโดยจัดกระบวนการเรียนรู้ภายในชุมชนเพื่อให้ชุมชนมีการจัดการศึกษาอบรม มีการแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสาร และรู้จักจัดสรรภูมิปัญญาและวิทยาการต่างๆเพื่อพัฒนาชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการรวมทั้งวิธีการให้มีการสนับสนุนให้มีการเปลี่ยนแปลงประสบการณ์การพัฒนาระหว่างชุมชน

2. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2552-2554)

กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมไทยสู่สังคมแห่งภูมิปัญญาและการเรียนรู้ ให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ เกิดภูมิคุ้มกัน โดยพัฒนาจิตใจควบคู่กับการพัฒนาการเรียนรู้ของคนทุกวัยตลอดชีวิต เริ่มตั้งแต่วัยเด็กให้มีความรู้พื้นฐานเข้มแข็ง มีทักษะชีวิตพัฒนาสมรรถนะ ทักษะของกำลังแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการ พร้อมก้าวสู่โลกของการทำงานและการแข่งขันอย่างมีคุณภาพ สร้างและพัฒนากำลังคนที่เป็นเลิศ โดยเฉพาะในการสร้างสรรค์นวัตกรรมและองค์ความรู้ ส่งเสริมให้คนไทยเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต จัดการองค์ความรู้ทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ตั้งแต่ระดับชุมชนถึงประเทศ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี สำนักงานนายกรัฐมนตรี. 2549 : 51)

3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 กำหนดแนวนโยบายด้านการศึกษาในมาตรา 80 ไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการตามนโยบายการศึกษาโดย 1) ส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ ปุ่ลุกจิตสำนึกและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาติตลอดจนค่านิยมอันดีงามและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) ส่งเสริมและสนับสนุนการกระจายอำนาจเพื่อให้ชุมชน จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนามาตรฐานคุณภาพการศึกษาให้เท่าเทียมและสอดคล้องกับแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า การพัฒนาคนให้มีคุณธรรมนำความรู้ คือ การให้การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นตลอดเวลา ดังนั้น โรงเรียนและชุมชนจะต้องร่วมกันจัดกระบวนการเรียนรู้ให้ผู้เรียนได้เรียนตามศักยภาพ เรียนรู้ได้ตลอดเวลาตามความสนใจและความถนัดของตนเอง

แนวคิดด้านการจัดกระบวนการและเนื้อหาการเรียนรู้ที่เปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิต

การเปลี่ยนแปลงด้านการเรียนรู้ถือเป็นจุดสำคัญที่สุด หรือเป็นจุดศูนย์กลางของการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนที่สำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงในด้านการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนจากการเรียนรู้แบบดั้งเดิมที่เอาวิชาเป็นตัวตั้งมาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีวิถีชีวิตเป็นแกนกลาง

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนเรื่องเนื้อหาของการเรียนรู้ที่สำคัญคือ การหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นที่ตั้งของโรงเรียน โดยศึกษาเพื่อทำความรู้จัก

และทำความเข้าใจท้องถิ่นในมิติต่างๆ ได้แก่ มิติด้านฐานทรัพยากรของชุมชน มิติด้านคนที่ เป็นผู้รู้ของท้องถิ่น มิติด้านภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของท้องถิ่น และมิติด้านสภาพปัญหา ของท้องถิ่น

ยึดสภาพชีวิตจริง ปัญหา ความต้องการของชุมชนเป็นโจทย์ โดยการนำเรื่องราว สภาพปัญหาวิถีชีวิตของผู้เรียนซึ่งต้องประสบพบเห็นเป็นประจำวันมาสร้างเป็นสาระการเรียนรู้ ในทุกกลุ่มสาระ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำงานร่วมกับชุมชน เป็นการจัดการเรียนรู้ที่ไม่ แปลกแยกจากชุมชน

“ในการจัดทำโครงการ/กิจกรรมต่างๆตามแผนแม่บทชุมชนแผ่นดินทองคอยรุตต์ัก วาหากพิจารณาและวิเคราะห์จะเห็นได้ว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนได้เรียนรู้ใน ข้อมูลต่างๆเหล่านี้ คือ ข้อมูลพื้นฐานที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ข้อมูลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลผลิตที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูล ศักยภาพภูมิปัญญาความรู้ความสามารถของคนในชุมชน ข้อมูลปัญหาและความต้องการแก้ไข ปัญหาในชุมชนคั้งนั้นประสบการณ์ที่ได้มีจึงไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการเรียนรู้ในกลุ่มชาวบ้านใน ชุมชน กลุ่มนักเรียนในชุมชน และกลุ่มผู้นำชุมชน ยังเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการให้บทเรียนที่ ทำให้ชุมชนได้พึ่งพาตนเอง ได้รู้จักการพัฒนาทรัพยากร และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่าง เต็มศักยภาพ การพัฒนาจิตใจที่ทำให้รู้จักเปิดกว้างยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น และการมีคุณธรรม และจริยธรรมที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม อีกทั้งเป็นการพัฒนาและการสร้างระบบการจัดการ ทั้งระบบในชุมชน” (สุพจน์ แสงเงิน. 2546. อ้างในอมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 96-97)

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนด้านเนื้อหาความรู้ดังกล่าวถือว่ามีมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการขยายเนื้อหาความรู้ที่โรงเรียนเคยจัดกันมาตามประเพณีนิยมคือการถ่ายทอดองค์ ความรู้จากส่วนกลางลงมาสู่การศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ที่มี “วิถีชีวิต เป็นแกนกลาง” ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวถือว่ามีมีความสำคัญเพราะเท่ากับเป็นการจัดการศึกษาที่ เป็นชีวิตจริง ซึ่งเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และเป็นการเรียนรู้ที่ปฏิบัติได้จริง หรือกล่าวอีก ในหนึ่งระบบการเรียนรู้ดังกล่าวเป็นวิถึช่ Practice to Thory ที่มีฐานจากสภาพจริงของ ชุมชน

“การเรียนรู้ในวิถีชีวิต เป็นการเรียนรู้ที่เกิดจากระบบการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาที่ไม่มึในหลักสูตรหรือระเบียบแบบแผนแน่นอนตายตัว เป็นการศึกษา ในชีวิตจริงที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในการดำรงชีวิต” (สุพจน์

แสงเงิน. 2546. อ้างในอมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 97)

การเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนเพื่อนำไปสู่การเป็นองค์กรเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น โรงเรียนจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตนเองที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลง ลักษณะของกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญ ได้แก่

1. การเรียนรู้อย่างอิสระ

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างสำคัญประการหนึ่งก็คือ โรงเรียนได้พัฒนา กระบวนการเรียนรู้อย่างเป็นอิสระ ซึ่งหมายถึงว่าการเรียนรู้นั้นไม่ต้องถูกจำกัดด้วยเงื่อนไข ปัจจัยต่างๆแต่ผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลาตามที่ต้องการ การเรียนรู้ อย่างอิสระที่เกิดขึ้นเน้นเป็นการเรียนรู้ที่มีอิสระอย่างน้อยในสองมิติคือ (อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 97-98)

1.1 อิสระเชิงเวลา กล่าวคือผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา การ เรียนรู้ไม่ได้จำกัดด้วยเวลาเชิงโครงสร้างตามตารางสอนเท่านั้น การเรียนรู้อยู่รอบตัวของ ผู้เรียน

1.2 อิสระเชิงสถานที่ เนื่องจากโรงเรียนได้ใช้โรงเรียน และชุมชนเป็นเวทีแห่งการ เรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนมีอิสระเชิงสถานที่ในการเรียนรู้ โรงเรียนได้สร้างแหล่งเรียนรู้ที่ หลากหลายขึ้นมาในท้องถิ่นทำให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนรู้จากสถานที่จริง และได้ลงมือปฏิบัติ จริงในการเรียนรู้หลายๆด้าน

“การเรียนรู้ในวิถีชีวิตจริงเป็นการเรียนรู้จากสภาพการณ์และเงื่อนไขรอบตัวตลอดจน เรียนรู้ที่จะแสวงหาแนวทางออกจากการเผชิญปัญหาเป็นการเรียนรู้จากการทำงานที่สามารถ เรียนรู้ได้อย่างอิสระจากที่ต่างๆ โดยไม่จำกัดด้วยเวลา สถานที่ เป็นการเรียนรู้ตามความ ต้องการที่ตรงกับความสนใจสามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง เรียนรู้ได้จากทุกแหล่งเรียนรู้ได้ ตลอดเวลา เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่อง นอกจากนั้นยังเป็นการเรียนรู้จากองค์ความรู้ที่มีการ สังเกต ทดสอบ ทดสอบต่อกันมาหลายชั่วอายุคนและนำมาคิดแปลง ประยุกต์ ผลิตซ้ำทาง วัฒนธรรมเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพของชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชนที่มีการเปลี่ยนแปลงไป ตามสังคมโลก ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าการเรียนรู้ในวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชนแผ่นดินทอง คอยรดดีกาว มีแหล่งการเรียนรู้หลายๆแหล่ง ซึ่งแต่ละแหล่งการเรียนรู้ก็มีรายละเอียดที่ แตกต่างกันไป” (สุพจน์ แสงเงิน. 2546. อ้างในอมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 98)

2. ระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของโรงเรียนอันสืบเนื่องมาจากการจัดการศึกษาอย่างมีอิสระนั้นทำให้ระบบการจัดการศึกษาของโรงเรียนเป็นระบบการศึกษาที่มีความยืดหยุ่น กล่าวคือการจัดการศึกษาของโรงเรียน ไม่ได้ยึดติดกับโครงสร้างหลักสูตรที่กำหนดมาโดยกระทรวงศึกษาเท่านั้น แต่มีการดัดแปลง จัดการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียน (อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 98)

การจัดการศึกษาของโรงเรียนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปสู่การจัดการศึกษาที่เอื้อให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่อง เพราะการศึกษาไม่ได้ถ่ายทอดเฉพาะองค์ความรู้มีมาจากนอกชุมชนเท่านั้นแต่ยังมีกระบวนการเรียนรู้ที่เป็นองค์ความรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในท้องถิ่นด้วยการเรียนรู้ของผู้เรียนจึงเป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ตลอดเวลา และมีความหลากหลายในการเรียนการสอนของโรงเรียน (อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 98)

จัดการการเรียนรู้ที่ไม่ยึดติดรูปแบบ ไม่มีสูตรสำเร็จตายตัว ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการไปตามสภาพการเรียนรู้ แต่มีเป้าหมายให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามเจตนารมณ์แห่งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 (เกศริน มนูญผล. 2546 อ้างในอมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 98)

ประเด็นสำคัญอีกประการหนึ่งที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนก็คือ โรงเรียนได้มีการจัดการศึกษาให้เข้ากับชีวิตจริง เช่น มีการจัดชั้นเรียนใหม่ ให้เด็กที่มีที่อยู่ใกล้กันมาเรียนร่วมกัน ทั้งนี้เนื่องจากว่าในชีวิตจริงหรือเมื่อกลับไปบ้านเด็กที่มีอายุใกล้เคียงกันก็จะเล่นและใช้ชีวิตร่วมกัน

ยึดสภาพชีวิตจริง ปัญหา ความต้องการของชุมชนเป็นโจทย์ โดยการนำเรื่องราวสภาพปัญหาในวิถีชีวิตของผู้เรียนซึ่งต้องประสบพบเห็นเป็นประจำวันมาสร้างเป็นสาระการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ทำงานร่วมกับชุมชน เป็นการจัดการเรียนที่ไม่แปลกแยกจากชุมชน

การจัดชั้นเรียนใหม่แบ่งเป็นแบบช่วงชั้น การจัดชั้นเรียนเป็น 2 ช่วงชั้น ช่วงชั้นที่ 1 ประถมศึกษาปีที่ 1-3 ช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เป็นการจัดชั้นเรียนให้สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติการใช้ชีวิตของผู้เรียนขณะที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านของตนเอง ผู้ที่มีวุฒิภาวะใกล้เคียงกันได้เรียนได้เล่นด้วยกัน ไม่แยกว่าใครเรียนอยู่ชั้นอะไร แต่ทุกคนสามารถอาศัยเรียนรู้พึ่งพาและเล่นด้วยกันได้เป็นการส่งเสริมความรักเอื้ออาทรในหมู่พี่น้องรวมทั้งเป็นการส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างวัยตามธรรมชาติของมนุษย์ได้อย่างดี

ยกเลิกชั้นเรียนแบบเดิม จัดการเรียนรู้เป็นแบบช่วงชั้น โดยการจัดการเรียนรู้เป็นกลุ่มใหญ่ ช่วงชั้นละ 1 กลุ่ม ผู้เรียนช่วงชั้นที่ 1 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-3 และช่วงชั้นที่ 2 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 เรียนรู้เรื่องเดียวกันพร้อมกันเหมือนกับสภาพธรรมชาติปัจจุบันของมนุษย์ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน โดยไม่มีการแบ่งว่าใครอยู่ชั้นใด (เกศริน มนูญผล. 2546 อ้างใน อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 99)

การเปลี่ยนแปลงอีกประการหนึ่งก็คือรูปแบบการสอนของโรงเรียนจะไม่ได้มุ่งเน้นการสอนแบบวิชาเป็นตัวยึด หรือสอนเป็นรายวิชาๆ ไป แต่เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการเชื่อมโยงมาโนทัศน์ต่างๆ เข้าด้วยกัน โดยไม่แยกเป็นรายวิชา แต่จะเป็นการเรียนที่เอาปัญหาของชุมชนเป็นตัวยึดแล้วเชื่อมโยงมาโนทัศน์ต่างๆ เข้าด้วยกันซึ่งปัจจุบันได้มีการเรียกกระบวนการดังกล่าวว่าการสอนแบบบูรณาการ

“สลายการจัดการเรียนแบบรายวิชา เป็นหน่วยการเรียนรู้ โดยการนำสาระการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้มาเชื่อมโยงจัดกลุ่มเป็นหน่วยการเรียนรู้ซึ่งใช้จัดการเรียนการสอนเป็นรายสัปดาห์” (เกศริน มนูญผล. 2546 อ้างใน อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 99)

กล่าวโดยสรุปการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นนี้เป็นการศึกษาที่เกิดการศึกษาตามสภาพจริง (Authenticity) โดยยึดปัญหาจากสภาพความเป็นจริงในพื้นที่ เป็นการศึกษาที่มุ่งให้เกิดการนำไปใช้พัฒนาการดำเนินชีวิตของคนเป็นการศึกษาที่เชื่อมโยงเรื่องต่างๆ และเป็นการศึกษาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน

3. หลากหลายวิธีการศึกษา

ประเด็นสุดท้ายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนก็คือ การใช้วิธีการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายยิ่งไปกว่าการเรียนการสอนในห้องเรียนเท่านั้น ซึ่งการเรียนการสอนที่หลากหลายนี้เองจะเป็นการเปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ได้สะดวกและง่ายขึ้นซึ่งตัวอย่างของวิธีการเรียนรู้ที่หลากหลาย เช่น

การเรียนรู้ผ่านสื่อต่างๆ ทั้งวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ จนถึงหอกระจายข่าวนั้น เป็นเวที และวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญของคน เพราะถ้าเราพัฒนาหรือยกระดับจากการบริโภคสารสนเทศที่มาจากสื่อ (Informative) มาเป็นกระบวนการทางการศึกษา (Educative) ก็จะทำให้เราเรียนรู้จากสื่อต่างๆ ได้ตลอดเวลา

วิธีการเรียนรู้สำคัญอีกวิธีหนึ่งก็คือวิธีการ “เสวนา” ซึ่งเป็นวิธีการที่ทำให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้อย่างอิสระ การเสวนาคือการแสดงความคิดเห็น และแลกเปลี่ยนความรู้

ทัศนคติระหว่างกันผ่านการสนทนาพูดคุยกัน ซึ่งในกระบวนการพูดคุยกันดังกล่าวนี้ ก็จะทำให้คู่เสวนาได้เกิดกระบวนการสร้างความหมายใหม่หรือเกิดกระบวนการเรียนรู้ไปในตัวด้วย ทั้งนี้การเสวนาอาจจะเกิดขึ้นในเวทีที่เป็นทางการ เช่น ในห้องเรียน หรือในการจัดเวทีประชาคม หรือเกิดขึ้นตามฉากรธรรมชาติก็ได้ เช่น ในงานศพ ตามร้านกาแฟ ระหว่างการพักกลางวัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การเสวนาเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาในตนเอง

“จัดเวทีสนทนาบอกเล่า : เป็นการจัดเสวนาในลักษณะสบายๆ ง่ายๆ เดินเข้าหาแวงเวียนเล่าสู่กันฟังฉันทิมิตรระหว่างเพื่อนครู ครูกับศิษย์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กรท้องถิ่น เพื่อได้ถาม บอกกล่าวเรื่องราวความเป็นอยู่ สัตว์รูปแบบไม่ยึดติดจนตัวตาย ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสม พบคนน้อยก็สนทนากลุ่มเล็กๆ พบคนมากก็สนทนาเป็นเรื่องราว โดยตั้งประเด็นชวนกันคิดผลัดกันเล่าอย่างสนุกสนาน เป็นการสืบค้นบทพจนานุกรมแห่งภูมิปัญญาต่างๆ ประวัติความเป็นมา การสืบสานต่อยอด การสืบทอด กระบวนการพัฒนา ผลที่เกิดขึ้นกับชุมชน ผลที่ได้รับคือ ความไว้นื้อเชื่อใจความเป็นพวกเป็นกลุ่ม และได้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำคัญ (จารีรัตน์ ปรกแก้ว, 2546. อ้างในอมรวิรัช นาคทรพร และคณะ, 2551 : 100)

การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ถือเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สำคัญอีกประการหนึ่ง เช่น ในชุมชนหนึ่งมีคนประกอบอาชีพเลี้ยงปลาที่หลากหลายชนิด ถ้ามีการเชิญผู้ที่ประกอบอาชีพเดียวกันมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ก็จะทำให้ทั้งผู้พูด ผู้ฟังได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดการเรียนรู้ร่วมกันขึ้นมา

“ลักษณะของการเรียนรู้แบบแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือความคิดเห็นซึ่งกันและกันของสมาชิกในชุมชนแผ่นดินคอยรุคต์ก็ว่ามีมาแต่ในอดีตแล้ว จากการศึกษาพบว่าเมื่อในอดีตนั้นการประกอบอาชีพนั้น ทั้งคานาและเกี่ยวข้าวในลักษณะการลงแขก ทำงานเสร็จก็จะทำอาหารเลี้ยงกัน ลักษณะของการลงแขกจะทำอย่างต่อเนื่องเมื่อเสร็จงานจากเจ้าหนึ่งก็จะต่อไปอีกเจ้าหนึ่งต่อไปเรื่อยๆ จนสำเร็จหมด ซึ่งการมาช่วยงานของชาวบ้านในชุมชนนั้นทำให้เกิดผลโดยทางอ้อม คือ การได้พบปะคุยกันของชาวบ้านในชุมชน เป็นการพบปะเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความคิดเห็นระหว่างกัน เป็นการเรียนรู้ซึ่งกันและกันอันเป็นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงที่เกิดขึ้นกับผู้อื่น การเรียนจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ อาจถือได้ว่าเป็นอีกทางหนึ่งของการส่งเสริมการพัฒนาจิตใจทางด้านจริยธรรมและคุณธรรมของชาวบ้านในชุมชนทำให้รู้จักการจัดการความสัมพันธ์ใน

ชุมชนในแนวราบไม่เอาเปรียบซึ่งกันและกัน อีกทั้งก่อให้เกิดพลังของความร่วมมือนำมาใช้ในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน และเป็นปัจจัยส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่หลากหลายในวิถีชีวิตของบุคคลและชุมชนดำเนินการไปได้หรือพัฒนาไปได้ในลักษณะพึ่งพาอาศัยกัน” (สุพจน์ แสงเงิน. 2546. อ้างในอมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 101)

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นวิธีการเรียนรู้ที่อยู่ภายในชุมชน แต่กระบวนการเรียนรู้ก็สามารถที่จะเกิดนอกชุมชนได้ เช่น การไปศึกษาดูงานในต่างถิ่น ซึ่งการไปดูงานนอกจากจะได้ศึกษาเรียนรู้ถึงวิถีชีวิตและวิธีการทำงานของชุมชนอื่นๆแล้ว ก็ยังจะเป็นการสร้างเครือข่ายระหว่างท้องถิ่นต่างๆต่อไปอีกด้วย

“ในชุมชนแผ่นดินทองคอบขุดตั๊กวายังมีการเรียนรู้อีกลักษณะหนึ่งที่เกิดจากการศึกษาดูงานในพื้นที่ของชุมชนอื่น โดยการไปศึกษาดูงานนี้ทำให้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงของผู้อื่นแล้วนำมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับชุมชนของตนเอง ทั้งนี้จากผลการศึกษาพบว่าการไปศึกษาดูงานในพื้นที่หรือชุมชนอื่นๆ มีทั้งปัจจัยภายในและภายนอกเป็นตัวส่งเสริมสนับสนุนในการศึกษาดูงาน โดยปัจจัยภายในชุมชนที่เป็นตัวส่งเสริมคือ ความต้องการของชาวบ้านในชุมชนที่มีความกระตือรือร้นและมีความพร้อมที่จะเรียนรู้และแสวงหาความรู้อยู่ตลอดเวลา ดังนั้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความคิดกับชุมชนอื่นๆ จึงเป็นการยอมรับเอาความรู้ใหม่ๆมาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาชุมชนของตนเอง อาทิเช่น สถาบันสิ่งแวดล้อมไทยองค์กรพัฒนาชุมชนเมือง สถาบันราชภัฏพระนคร เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานภายนอกเหล่านี้ มักมีเป้าหมายต้องการพัฒนาศักยภาพการพึ่งพาตนเองของชุมชนให้เกิดขึ้น ซึ่งการไปศึกษาดูงานนี้นับเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ด้วยการเห็นตัวอย่างจริงและนำเอาตัวอย่างที่เห็นจริงมาใช้ในการพัฒนารูปแบบการพึ่งตนเองของชุมชน” (สุพจน์ แสงเงิน. 2546. อ้างในอมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551 : 102)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงสรุปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงด้านวิธีการเรียนการสอนของโรงเรียนต้องยึดการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายวิธีการ แต่ต้องมีเอกภาพ คือต้องเป็นการจัดการศึกษาที่คำนึงถึงชีวิต และสภาพจริงของท้องถิ่นเป็นหลัก โรงเรียนจึงมีบทบาทเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทด้านการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

4. เปลี่ยนชุมชนเป็นเวทีการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้

อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ กล่าวว่า เนื่องด้วยโรงเรียนได้มีการเปลี่ยนแปลงด้านเนื้อหาความรู้โดยได้เพิ่มเนื้อหาเกี่ยวกับท้องถิ่นเข้าไปในกระบวนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนรู้เกี่ยวกับสภาพที่แท้จริงของชุมชน ผลที่ตามมา

ประการหนึ่งก็คือทำให้ชุมชนหรือท้องถิ่นใช้เป็นพื้นที่การเรียนรู้ของโรงเรียนด้วย ซึ่งกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือพื้นที่การเรียนรู้ (Learning space) มิได้ถูกจำกัดอยู่เฉพาะในห้องเรียนหรือในโรงเรียนเท่านั้นแต่มีการใช้ชุมชนทั้งชุมชนเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ ซึ่งการเรียนรู้ดังกล่าวนี้ถือเป็นการเรียนรู้ที่มีความสำคัญเพราะเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน (อมรวิรัช นาคทรพร และคณะ. 2551 : 102)

การใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งและเป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของโรงเรียน เพราะการใช้ชุมชนเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้เท่ากับว่า โรงเรียนได้ให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Genuine Participation) ในการจัดการศึกษา สำหรับชุมชน ทั้งนี้เป็นเป้าหมายของการใช้ท้องถิ่นเป็นเวทีแห่งการเรียนรู้นั้นก็เพื่อให้ชุมชน เกิดการพึ่งตนเองได้ทั้งในด้านการศึกษากิจการประคบอาชีพและการดำรงชีวิตของชุมชน อันจะ นำไปสู่กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนต่อไป

ส่วนประกอบสำคัญอีกประการหนึ่งของการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการ เรียนรู้ของโรงเรียนก็คือ การจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วมระหว่างโรงเรียนและองค์กรต่างๆ ใน ชุมชน ได้แก่ กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มภูมิปัญญา กลุ่มสตรี และกลุ่มอาชีพต่างๆ ในชุมชน ซึ่ง การจัดการศึกษาดังกล่าวนี้ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันจากการทำงานของคนในชุมชน และเป็นการจัดการศึกษาเพื่อชุมชน โดยแท้จริง

11. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่อง กระบวนการสร้างความ ร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการใช้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพ การศึกษาขั้นพื้นฐาน ทั้งงานวิจัยในประเทศ และงานวิจัยต่างประเทศ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

งานวิจัยในประเทศ

กฤษณา บุญคุ้ม (2536 : 62) ได้ศึกษาผลการสอนโดยวิธีการสำรวจสิ่งแวดล้อมที่มี ผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการวิทยาศาสตร์และเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า จำนวนนักเรียนที่เรียน โดยการสอน สิ่งแวดล้อมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีมากกว่าที่ กำหนดไว้ ยกเว้นทักษะการลงความเห็นจากข้อมูลและทักษะการทดลองไม่ผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ตลอดจนเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ที่สอนโดยวิธีการสำรวจสิ่งแวดล้อมหลังเรียนสูง กว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

มารศรี ไทยบุญเรือง (2537 : น.ป.ป.) ทำการศึกษาผลการจัดกิจกรรมนอกสถานที่ และแบบผสมผสานที่มีต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยได้ผลการศึกษา ดังนี้

1. พฤติกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่และแบบผสมผสานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. พฤติกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัย ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. พฤติกรรมการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการสอนแบบผสมผสานหลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. การตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่และแบบผสมผสานไม่แตกต่างกัน

5. การตัดสินใจเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมการศึกษานอกสถานที่หลังการทดลองสูงกว่าการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

พิชญ์ เศษใจ (2540 : 85-89) ศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนวิชาสังคมศึกษา โดยการสอนแบบบูรณาการที่ใช้เทคนิคการพัฒนาแบบยั่งยืน พบว่า กลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนด้านเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมกลุ่มควบคุมมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยกลุ่มทดลองมีเจตคติต่อสิ่งแวดล้อมที่สูงกว่ากลุ่มควบคุม

ขวัญจิต เกียวพันธ์ (2541 : 79) ได้ศึกษาผลการจัดค่ายวิทยาศาสตร์ โดยการสำรวจสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์และเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 พบว่าเจตคติต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของนักเรียนที่เรียน โดยการสำรวจสิ่งแวดล้อมกับครูเป็นผู้สอนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศิริกาญจน์ โกสุม (2542 : 42-84) ได้ทำการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน และโรงเรียนเพื่อการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเสนอแนวคิดไว้ว่า สิ่งสำคัญที่จะกำหนด กระบวนการและแบบแผนของการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน คือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน คณะครู และผู้ปกครองนักเรียน ประการสำคัญที่สุดคือ เงื่อนไขทางด้านบริบทชุมชน เงื่อนไขเกี่ยวกับความคิดพื้นฐานที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน เงื่อนไขด้านสภาพแวดล้อมของชุมชน และเงื่อนไขทางด้านโรงเรียน และที่สำคัญคือ ผู้นำชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน คณะกรรมการโรงเรียน คณะครู และผู้ปกครองนักเรียน ส่วนกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและโรงเรียนในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า มีขั้นตอนสำคัญ 8 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานก่อนร่วมดำเนินการ 2) การสร้างความสัมพันธ์กับประชาชนในชุมชน 3) การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้มีส่วนร่วม 4) การสร้างกิจกรรม 5) การต่อรองเพื่อการดำเนินการ 6) การร่วมดำเนินการ 7) การร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ 8) การร่วมกันรับผลประโยชน์จากการดำเนินการ ดังนั้นแนวทางที่จะจัดการศึกษาโดยการมีส่วนร่วมจะต้องมีการรณรงค์สร้างสำนึกร่วมโดยการสร้างกระแส นำทำการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยกระจายอำนาจการจัดการศึกษาไปให้ประชาชนโดยตรงในทุกๆด้าน ให้สามารถจัดการศึกษาได้หลายรูปแบบ ได้ครูในมิติใหม่ มีกองทุนเพื่อการศึกษา มีหลักสูตรที่สัมพันธ์กับชีวิตจริงและมีกระบวนการเรียนรู้โดยกระทำจริงในชั้นปฏิบัตินั้น

ปัญญา โทคา (2547 : 10) ได้ศึกษาการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดแหล่งเรียนรู้ โรงเรียนบ้านเขว้าวิทยายน อำเภอบ้านเขว้า จังหวัดชัยภูมิ ผลการศึกษาพบว่าชุมชนในเขตบริการของโรงเรียน ให้ความร่วมมือและสนับสนุนการจัดแหล่งเรียนรู้ค่อนข้างน้อยเนื่องจากมีแนวคิดว่าหน้าที่ในการจัดแหล่งเรียนรู้ เป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของโรงเรียนส่งผลให้ชุมชนไม่เข้ามาบทบาทและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา แม้แต่กรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียนก็ยังไม่แสดงความคิดเห็น มอบความไว้วางใจให้โรงเรียนเป็นฝ่ายเสนอความคิดเห็นและดำเนินการ เมื่อมีการพัฒนาความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดแหล่งเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคการประชุมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม AIC ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้าใจในการจัดการศึกษา ทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องการมีส่วนร่วม ร่วมคิด ร่วมวางแผนการจัดการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ มีผลสำเร็จของงานเกิดขึ้นจากการร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

ธัญยวีร์ บุตรทองทิม (2547 : 77) ได้ศึกษาการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการเรียนรู้ โรงเรียนบ้านน้ำคำ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า ก่อนดำเนินการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้นั้น โรงเรียนยังดำเนินการ พัฒนาความมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้ไม่บรรลุผล โรงเรียนและชุมชนขาด ความร่วมมือกันในการจัดการศึกษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ในชุมชนไม่สามารถ นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้อย่างเต็มที่ หลังจากได้มีการพัฒนาโดยการ ใช้กลยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการและการนิเทศติดตามผลพบว่า บุคลากรมีความรู้ ความ เข้าใจ สามารถจัดกิจกรรมพัฒนาความมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการเรียนรู้อย่างมี ประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

พันเลิศ ครองยุติ (2549 : 95) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาความร่วมมือระหว่าง โรงเรียนกับชุมชนด้านการใช้แหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา โรงเรียนบ้านท่าศิลา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษายโสธร เขต 2 ผลการศึกษา 1) การร่วมกันกำหนดแนวทาง ในการระดมทรัพยากรต่างๆ ทั้งภายในและภายนอกท้องถิ่นเพื่อนำมาพัฒนาคุณภาพการศึกษา พบว่ากลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าได้ใช้กิจกรรมเพื่อระดมทรัพยากรทางการศึกษา 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมการจัดหาเงิน และกิจกรรมการจัดหาอุปกรณ์ ผลการดำเนินงานตามกิจกรรม ทำให้ผู้ ร่วมศึกษาค้นคว้าสามารถระดมทุนที่เป็นเงิน และทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์ให้สถานศึกษาได้เป็น จำนวนมากนำมาใช้ประโยชน์เสริมการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนได้อย่างต่อเนื่อง 2) การ ส่งเสริมการใช้วิทยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น พบว่า กลุ่มผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าได้ใช้กลยุทธ์ กระบวนการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของโคัลบ์ และการรวมพลังสร้างสรรค์ร่วมกันปฏิบัติ กิจกรรม 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมการเรียนการสอนโดยวิทยากรจากภายนอก และกิจกรรม ดำรวจจัดทำภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการดำเนินงาน ผู้ร่วมศึกษาค้นคว้าสามารถจัดหาวิทยากร ภายนอกจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนตามรายวิชาต่างๆ ในระดับชั้นเรียนต่างๆ ได้ สามารถสำรวจภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นจำนวนมาก หลากหลายภูมิปัญญา ซึ่งได้จัดทำเป็น ทำเนียบได้สมบูรณ์สะดวกต่อการนำมาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้

ถนอม มะธิปิไชย (2549 : 76-80) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการจัดการศึกษา โรงเรียนบ้านสระสูง “สิริทัศนประชาสรรค์” อำเภอลำปลาย มาตรฐาน จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาโดยใช้กล ยุทธ์การประชุมเชิงปฏิบัติการ ผลจากการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นจำนวน 4 คน มาพัฒนาโดยใช้

วิธีการอบรมเชิงปฏิบัติการ การจัดทำแผนการเรียนรู้ และการทดลองสอนแล้ว ปรากฏว่าทุกคนมีความรู้ความเข้าใจในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน สามารถจัดทำแผนการเรียนรู้ในกลุ่มสาระที่จะสอน ได้มีการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริง ขณะสอนมีการใช้สื่ออุปกรณ์การสอน และจากการสอนของภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้นักเรียนมีความสนใจกระตือรือร้นในการเรียน นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง โดยได้ลงมือปฏิบัติจริงทำให้เกิดผลดีกับการจัดการเรียนการสอน นักเรียนมีผลงานเป็นที่น่าพอใจ ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีความตั้งใจและทุ่มเทเสียสละเวลามาเป็นครูร่วมสอน ส่วนโรงเรียนก็ประสบผลสำเร็จในการแก้ปัญหาการบริหาร จัดการ ด้านหลักสูตรสถานศึกษาได้ตรงตามความต้องการของชุมชน ในอีกระดับหนึ่งอีกทั้งยังเป็น การสร้างความสัมพันธ์อันดี นำมาซึ่งสัมพันธภาพระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

อัครา แสงงาม (2549 : 61) ได้วิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น โครงการวิจัย : ศึกษารูปแบบ และการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพของชุมชนบ้านกู่กาสิงห์ ตำบลกู่กาสิงห์ อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าทรัพยากรท่องเที่ยวเสริมศักยภาพการท่องเที่ยว โดยแบ่งเป็นด้าน ดังนี้ 1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว มีดังนี้ ด้านประวัติศาสตร์ ได้แก่ โบราณสถานกู่กาสิงห์ โบราณสถานกู่โพนวิง โบราณสถานกู่โพนระฆัง สระแก ถนนดูชาติ ด้านธรรมชาติ ได้แก่ ทุ่งกุลาร้องไห้ โพนขึ้นก แม่น้ำเสียว 2) ด้านกิจกรรมสำคัญวัฒนธรรม ได้แก่ งานประเพณีของหมู่บ้าน งานเทศกาลกินข้าวทุ่งนุ่นผ้าไหม 3) ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้แก่ ด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี ด้านภาษาและวรรณกรรม ด้านศาสนาประเพณีและพิธีกรรม ด้านอาหารและโภชนาการ ด้านแพทย์แผนไทยและสมุนไพร ด้านศิลปะหัตถกรรม ด้านธุรกิจและสวัสดิการชุมชน ด้านกีฬาและการละเล่นพื้นบ้าน ด้านดนตรีและศิลปการแสดง ด้านการเกษตรจากภูมิปัญญาสาขาต่างๆที่กล่าวมาแล้วสามารถนำไปจัดกิจกรรมเสริมศักยภาพการท่องเที่ยว โดยให้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวโบราณสถาน การจัดทำอาหารสมุนไพรพื้นบ้าน การเล่นดนตรีพื้นบ้าน แต่งกลอนคำหรือบทเพลงบอกเล่าเรื่องราว จัดทำสินค้าที่ระลึก ทำพิธีบายศรีสู่ขวัญนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ขจิต ฝอยทอง (2550 : 7-71) ได้ศึกษาผลการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษที่ใช้การวิจัยเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนรู้โดยใช้แหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนหนองรีประชานิมิต อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรีผู้วิจัยได้ใช้สื่อเป็นสถานที่จริงเป็นแหล่งเรียนรู้ในท้องถิ่น (Rural Resource Center) นักเรียนเลือกศึกษาแหล่งเรียนรู้ ได้แก่ หอดูดาวเกิดแก้ว ตำบลหลุมรั้ง อุทยานแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ

รัตนโกสินทร์ (ถ้ำธารลอด) ตำบลเขาโจด ฟาร์มเลี้ยงกบ(Frog Farm) หมู่ที่ 5 ตำบลหนองรี ฟาร์มเลี้ยงไก่ (Chicken Farm) หมู่ที่ 6 หมู่บ้านนพเกล้า ตำบลหนองกร่าง ไร่ลับประรด หมู่บ้านหนองหวาย ตำบลหนองกร่าง นาข้าว หมู่บ้านลำอิฐ อำเภอบ่อพลอย จังหวัดกาญจนบุรี โดยวิทยากรและภูมิปัญญาในท้องถิ่นเป็นผู้ให้ความรู้ นักเรียนศึกษาและทำการวิจัยตามกระบวนการเรียนรู้ เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองตรงตาม หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ โดยการวิเคราะห์เนื้อหาจากหลักสูตร และจัดการเรียนการสอนตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 สรุปได้ว่า ผลการประเมินตนเองของนักเรียน หลังการทดลองสูงกว่าก่อนการทดลอง โดยมีคะแนนเฉลี่ยเพิ่มขึ้น ก่อนการทดลองมีคะแนนเฉลี่ยเป็น 31.11 หลังการทดลองคะแนนเฉลี่ยเป็น 42.80 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการประเมินของเพื่อนนักเรียนหลังการเรียน พบว่าหลังการทดลองผู้วิจัยได้ดำเนินการให้เพื่อนของนักเรียนทำแบบประเมินหลังการทดลองได้ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 42.15

อำนาจ เกิดแสงรัตน์ (2550 : 85) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน โรงเรียนชุมชนวัดชุมพร อำเภอละหานทราย จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการศึกษาค้นคว้าพบว่า การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน ทำให้ครูภูมิปัญญาท้องถิ่นเกิดความรู้ความเข้าใจและสามารถจัดการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้โรงเรียนต้องประสานงานและสร้างความสัมพันธ์อันดีกับชุมชนอย่างต่อเนื่องการดำเนินการจึงจะบรรลุเป้าหมาย

งานวิจัยต่างประเทศ

Harris (1998 : 1473) ได้ศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกลุ่มตัวอย่างในเมืองนามิเบียกับชุมชน โดยมีกรอบความคิดว่า “ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนมีส่วนร่วมส่งเสริมคุณภาพการศึกษา และการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า ก่อนที่นามิเบียจะทำความตกลงร่วมกับประเทศในทวีปยุโรป ชุมชนจะเป็นองค์กรที่มีบทบาทโดยตรงในการดูแลการจัดการศึกษาโดยการฝึกอบรมเยาวชน จะทำงานร่วมมือกับโรงเรียน ภายหลังจากมีการนำระบบการจัดการศึกษาจากยุโรปมาใช้ในราวต้นศตวรรษที่ 18 ทำให้ชุมชนมีบทบาทในการจัดการศึกษาลดลง แต่มีบุคคลที่มีความรู้ความสามารถทางด้านวิชาชีพการเรียนการสอนเข้ามามีบทบาทหน้าที่แทน ในช่วงนั้นกระทรวงศึกษาธิการของนามิเบียได้กำหนดเป้าหมายให้ทุกหน่วยงานเข้ามามีบทบาทร่วมกันในการจัดการศึกษา และยังคงเน้นบทบาทสำคัญของชุมชนในการจัดการศึกษา

โดยสรุปแล้วการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการร่วมมือระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการศึกษาทุกฝ่าย เพื่อสร้างสรรค์และการดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายของวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาระดับชาติ

Andrew (2001 : 1309-A) ได้ศึกษาประโยชน์ความท้าทายและข้อเสนอแนะจากสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการบริการด้านการศึกษาคความรู้ ผลการศึกษาพบว่า 1) โครงการดังกล่าวมีประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้นในการอบรมเลี้ยงดูเยาวชนให้ทราบคุณลักษณะของผู้เรียนที่ชุมชนต้องการ 2) การบริการด้านการศึกษาดำเนินการติดต่อสื่อสารกันอย่างกว้างขวาง ความร่วมมือเป็นอย่างดีในการดำเนินการโครงการจะนำไปสู่การติดต่อสื่อสารที่ดีระหว่างโรงเรียนกับองค์กร ชุมชน 3) การบริการด้านการศึกษาดำเนินการตั้งแต่การประชุม การจัดเอกสารต่างๆ การมีส่วนร่วมในโครงการ และการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การบริการด้านการศึกษาดำเนินการในเวลาในการดำเนินการ

Grossi (2001 : 421-A) ได้ศึกษาเกี่ยวกับความตระหนักในบทบาทของผู้บริหารสถานศึกษาในการประสานความร่วมมือจากชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา ซึ่งได้ข้อสรุปว่า ผู้บริหารสถานศึกษามีความพยายามที่จะประสานความร่วมมือกับชุมชนเพื่อประสานความร่วมมือจากชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมายทางการศึกษา โดยเน้นไปที่การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองเพราะครอบครัว ถือเป็นหน่วยงานที่เล็กที่สุดของสังคม ซึ่งมีความใกล้ชิดกับผู้เรียนมากที่สุดและการมีส่วนร่วมที่มากขึ้นของชุมชนจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นด้านการบริหารจัดการบทบาท หน้าที่ของชุมชนและความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน นำไปสู่การกำหนดเป้าหมายทางการศึกษาชุมชน ที่มีผลต่อการพัฒนาด้านนโยบายและการเตรียมการด้านการบริหารจัดการ

Shea (2001 : 3008-A) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าและวิเคราะห์เกี่ยวกับความสำเร็จจากความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในโรงเรียนมัธยมศึกษา 3 แห่ง แถบนครหลวงเขตแอตแลนติกกลาง โดยเน้นพฤติกรรมและการพัฒนาความสัมพันธ์ ของทั้งโรงเรียนและชุมชนโรงเรียนมัธยมศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตั้งอยู่ในเขตเมือง ชานเมือง และในเขตชนบท การรวบรวมข้อมูลได้ใช้ 1) การสัมภาษณ์ผู้บริหารโรงเรียน 2) การสัมภาษณ์สมาชิกในชุมชน 3) การใช้แบบสอบถามกับครูทั้ง 3 โรงเรียน 4) การสังเกตภาคสนามของผู้วิจัยเกี่ยวกับผลสะท้อนระหว่างและหลังจากการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 5) การวิเคราะห์จากเอกสารที่สำคัญของโรงเรียนและชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ในระยะแรกของการมีส่วนร่วมแต่ละฝ่ายต้อง

เรียนรู้ว่ามีแหล่งทรัพยากรใดที่ใช้ร่วมกัน ใครจะเป็นผู้ดูแลรักษา บุคลากรในโรงเรียนจะต้องทำงานในเชิงรุกในการสรรหาแหล่งทรัพยากรที่จะให้ชุมชนได้ใช้ เพื่อที่จะได้เกิดความร่วมมือที่ทั้งคู่ได้รับประโยชน์ร่วมกัน นอกจากนี้โรงเรียนยังต้องใช้ปัจจัยด้านทรัพยากรมนุษย์โดยอาสาสมัครจากชุมชนเพื่อให้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาความรู้สึกเป็นเจ้าของและการลงทุนร่วมกับโรงเรียน สิ่งที่สำคัญก็คือการติดต่อส่วนตัวมีบทบาทสำคัญในการทำให้เกิดหุ้นส่วนประสบความสำเร็จ

Hruby (2002 : 443-A) ได้ศึกษาการบริหารการเปลี่ยนแปลงของโรงเรียนโดยมุ่งเน้นศึกษาเรื่องหลักสูตรและสื่อการสอน ภาวะผู้นำโรงเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสียในโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า การทำความเข้าใจของโรงเรียนและชุมชนในการบริหารการเปลี่ยนแปลง ทำให้แน่ใจว่าจะเกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับหลักสูตรและสื่อการสอนภาวะผู้นำในโรงเรียน และความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้เสียในโรงเรียน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้บริหารโรงเรียนต้องสร้างความเข้าใจในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน เนื่องจากจะส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ของโรงเรียน การบริหารการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนที่จะเกิดขึ้นควรมีความหลากหลายแม้ว่าผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น สาเหตุอิทธิพลการตัดสินใจ การกระทำในการบริหารการเปลี่ยนแปลงโรงเรียนที่ไม่เหมือนกัน

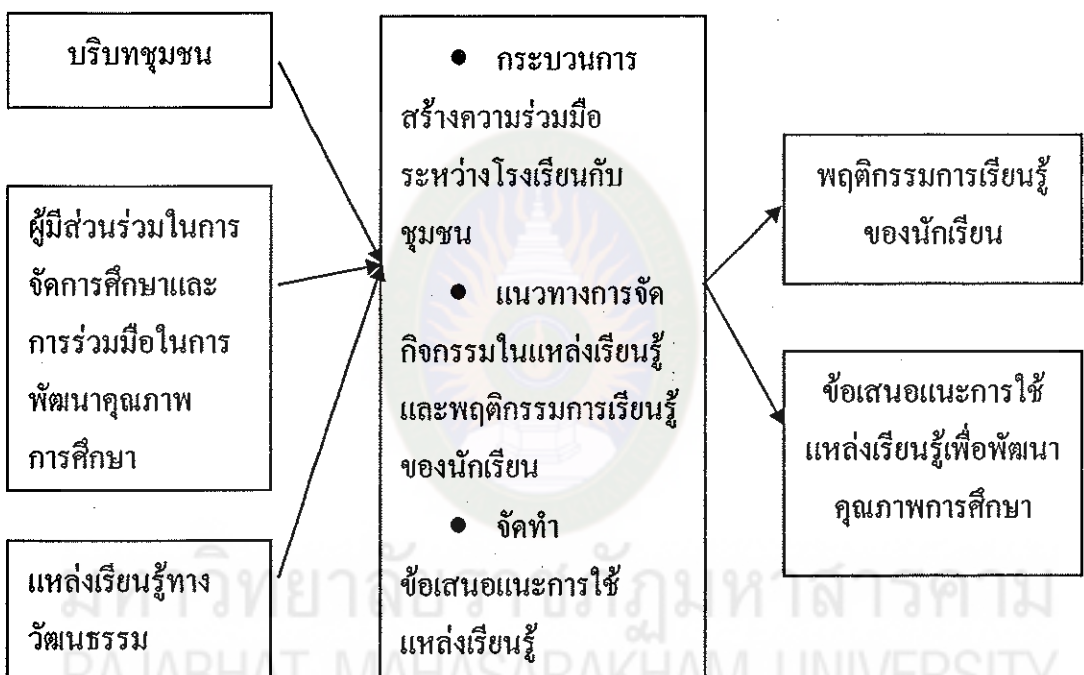
Sanders (2002 : 2118-A) ได้ทำการศึกษาความต้องการร่วมมือ และการเพิ่มการสื่อสารระหว่างบ้านกับโรงเรียน ซึ่งจะนำไปสู่ความสำเร็จของการเรียนของนักเรียนอัฟริกันอเมริกา โดยการจัดรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับการลงปฏิบัติ เพื่อเพิ่มพูนความร่วมมือและการสื่อสารระหว่างบ้านกับโรงเรียนมัธยมศึกษาแห่งหนึ่งในประเทศอเมริกา การวิจัยใช้แบบการมีส่วนร่วมระหว่างผู้ปกครองนักเรียนและบุคลากรของโรงเรียน โดยผู้เข้าร่วมโครงการการวิจัยปฏิบัติการต้องปฏิบัติตามขั้นตอน 4 ขั้นตอน คือ ปัญหา การสำรวจ การลงมือปฏิบัติ และการประเมินผลการศึกษา พบว่า เมื่อให้ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในโรงเรียนมากยิ่งขึ้น จะทำให้มีการเพิ่มการสื่อสารและความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับผู้ปกครองมากขึ้น นักเรียนมีผลการเรียนดีเพิ่มขึ้น

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นว่า การนำแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญาในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาถือว่าเป็นความสำคัญมาก เพราะความร่วมมือร่วมใจระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งต่อการพัฒนาการศึกษาของเด็ก ถ้าโรงเรียนรู้จักให้โอกาสให้ความสำคัญแก่ชุมชนและความเข้าใจในกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการใช้แหล่งเรียนรู้ และภูมิ

ปัญหาท้องถิ่นเข้ามาร่วมจัดการศึกษาแล้วจะทำให้การจัดการศึกษาพัฒนาคุณภาพของเด็กไทยได้อย่างแท้จริง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่องกระบวนการสร้างความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชนในการใช้แหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านกู่กาสิงห์ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) โดยมีกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย